

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

TEISĖS PSICHOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

Ieva Pocytė

**Jaunų suaugusiųjų sprendimas pranešti apie smurtą artimoje
aplinkoje: situacinių veiksmų, nepalankių vaikystės patirčių ir pasitikėjimo
teisėsaugos institucijomis vaidmuo**

Magistro darbas

Darbo vadovė: Asist. Dr. Ksenija Čunichina

Vilnius
2026

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
SVARBIAUSIOS SĄVOKOS	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS.....	8
1.1. Smurtas artimoje aplinkoje	8
1.2. Stebėtojų vaidmuo pranešant apie smurtą artimoje aplinkoje	9
1.2.1. Jauni suaugusieji kaip tiriamoji grupė	9
1.3. Dvejopo proceso teorija	10
1.4. Stebėtojų intervencijos modelis	11
1.5. Suvokiamas situacijos rimtumas.....	12
1.6. Situaciniai veiksniai	14
1.6.1. Vaikų buvimas	15
1.6.2. Informuotumas apie situaciją.....	17
1.7. Individualūs veiksniai	18
1.7.1. Nepalankios vaikystės patirtys.....	19
1.7.2. Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis	20
1.8. Situacinių ir individualių veiksnių sąveika.....	21
1.9. Tyrimo tikslas ir hipotezės.....	22
2. METODIKA.....	23
2.1. Tyrimo dalyviai	23
2.2. Tyrimo instrumentai	25
2.3. Pilotinis tyrimas.....	29
2.4. Tyrimo eiga.....	32
2.5. Duomenų analizė	34
2.6. Etiniai aspektai	34
3. REZULTATAI.....	36
3.1. Suvokiamo situacijos rimtumo ryšys su sprendimu pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.....	36
3.2. Situacinės informacijos aiškumo ir vaikų buvimo poveikis suvokiamam situacijos rimtumui.....	36
3.3. Situacinės informacijos aiškumo ir vaikų buvimo poveikis sprendimui pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje	37
3.4. Nepalankių vaikystės patirčių moderuojantis vaidmuo ryšiui tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje.....	39

3.5. Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis moderuojantis vaidmuo ryšiui tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje	40
4. REZULTATŲ APTARIMAS	43
4.1. Tyrimo ribotumai	47
4.2. Praktinės rekomendacijos ir ateities tyrimų kryptys	47
5. IŠVADOS.....	49
LITERATŪRA.....	50
PRIEDAI	57
1 priedas. DIRBTINIO INTELEKTO (DI) NAUDOJIMO DEKLARACIJA	57
2 priedas. Vinječių pavyzdžiai	59
3 priedas. Pilotinio tyrimo vertinimo anketa.....	61
4 priedas. Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis teiginių faktorių svoriai	66
5 priedas. Duomenų sklaidos atitiktis normaliajam skirstiniui	67
6 priedas. Pagrindinio tyrimo kreipimosi tekstas.....	68
7 priedas. Tyrimo anketa.....	69

SANTRAUKA

Pocytė, I. (2026). *Jaunų suaugusiųjų sprendimas pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje: situacinių veiksmų, nepalankių vaikystės patirčių ir pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis vaidmuo* [magistro darbas]. Vilniaus universitetas, 75 p.

Įvadas. Kiekvienais metais pastebimas smurto artimoje aplinkoje pranešimų didėjimas (Lietuvos statistikos departamentas, 2025), tačiau net 58 proc. nukentėjusiųjų nesikreipia pagalbos (SADM, 2024). Dėl smurto artimoje aplinkoje latentiskumo svarbu išsiaiškinti, kas dar, be aukos, gali pranešti apie smurto atvejį. Nors stebėtojų sprendimas pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje yra plačiai nagrinėjamas, vis dar nėra pakankamai aišku, kaip situaciniai ir individualūs veiksniai kartu veikia šį sprendimą. Šio tyrimo tikslas - nustatyti, kaip situaciniai ir individualūs yra susiję su jaunų suaugusiųjų suvokiamu situacijos rimtumu ir sprendimu pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje.

Metodika. Tyrime dalyvavo 251 dalyvis, iš kurių 82,07 proc. sudarė moterys; vidutinis amžius buvo 23,56 (SD = 2,66). Dalyviai buvo atrinkti internetu, anketą platinant „Facebook“ grupėse bei sniego gniūžtės metodu. Naudoti instrumentai – sukurti 4 hipotetiniai scenarijai, suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie įvykį klausimai bei *Nepalankių vaikystės patirčių klausimynas* (adaptuotas Laurinaitytės ir kt., 2021) ir *Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis* skalė (Valickas ir kt., 2013).

Rezultatai. Nustatyta, kad pateikus aiškesnę informaciją apie galimą smurtinę situaciją, jauni suaugę yra labiau linkę vertinti situaciją kaip rimtą bei priimti sprendimą pranešti teisėsaugos institucijomis. Tyrimas atskleidė, kad didėjant pasitikėjimui teisėsaugos institucijomis, stiprėja ryšys tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurto atvejį.

Rezultatų aptarimas. Tyrimo rezultatai pabrėžia informuotumo apie smurtinę situaciją svarbą bei pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis reikšmę skatinant jaunų suaugusiųjų pranešimo elgesį. Ateities tyrimuose šia tema rekomenduojama įtraukti įvairesnę imtį ir papildomai tirti tokius konstruktus kaip požiūrį į smurtą, asmeninę patirtį su baudžiamąja sistema.

Raktiniai žodžiai: smurtas artimoje aplinkoje, stebėtojai, pranešimas apie smurtą, jauni suaugusieji

SUMMARY

Pocytė, I. (2026). *Young adults' decision to report domestic violence: The role of situational factors, adverse childhood experiences, and trust in legal institution [Master's thesis]*.

Vilnius University, 75 p.

Introduction. Every year, there is a noticeable increase in reports of domestic violence (Lithuanian Department of Statistics, 2025), yet up to 58% of victims do not seek help (SADM, 2024). Due to the hidden nature of domestic violence, it is important to determine who, besides victims, may report an incident of violence. Although bystander reporting has been widely studied, the joint influence of situational and individual factors remains unclear. The aim of this study is to determine how situational and individual factors are related to young adults' perceived seriousness of the situation and their decision to report possible domestic violence to law enforcement.

Methodology. The study included 251 participants (82.07% women; $M_{\text{age}} = 23,56$, $SD = 2.66$), recruited online via Facebook groups and snowball sampling method. Instruments included four hypothetical scenarios, measures of perceived seriousness and the decision to report the incident, the *Adverse Childhood Experiences Questionnaire* (adapted from Laurinaitytė *et al.*, 2021), and the *Scale of Trust in Law Enforcement* (Valickas *et al.*, 2013).

Results. Findings showed that clearer information about a potential violent situation increases both perceived seriousness and the likelihood of reporting to law enforcement. Higher trust in law enforcement strengthened the relationship between the perceived seriousness and the decision to report.

Discussion: The results highlight the importance of awareness and trust in law enforcement in promoting reporting behavior among young adults. Future research should include more diverse samples and further examine constructs such as attitudes toward violence and personal experiences with the criminal justice system.

Key words: domestic violence, bystanders, decision to report violence, young adults

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Situaciniai veiksniai – situacijos aplinkybės, kurios gali daryti įtaką situacijos atpažinimui, jos vertinimui bei sprendimui imtis veiksmų (Latane & Darley, 1970). Šiame darbe prie situacinių veiksnių prisikiriami vaikų buvimas situacijoje bei informuotumas apie situaciją.

Nepalankios vaikystės patirtys - tai potencialiai traumuojantys įvykiai, kurie gali turėti neigiamą ilgalaikį poveikį psichologinei gerovei ar sveikatai (Afifi *et al.*, 2020).

Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis – žmonių tikėjimas, kad teisėsaugos institucijos elgsis sąžiningai, etiškai ir efektyviai sieks visuomenės gerovės (Tyler, 2006; Elliot *et al.*, 2011).

Smurtas artimoje aplinkoje – „artimoje aplinkoje veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, turtinę ir (ar) neturtinę žalą” (LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 1 straipsnis).

PRATARMĖ

Nusikalstamumo kontrolė ir prevencija yra neatsiejamas nuo visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis. Vienas svarbiausių šio bendradarbiavimo aspektų yra įvykio stebėtojų sprendimas pranešti apie pastebėtą nusikalstamą veiką. Pagal Eurostat (2023) duomenis 2,7 proc. Lietuvos gyventojų pranešė apie nusikaltimus, prievartą ar vandalizmą savo gyvenamoje vietovėje – tai vienas mažiausių rodiklių Europos Sąjungoje. Mažas pranešimų apie nusikaltimus Lietuvoje skaičius gali rodyti latentinių nusikaltimų, nepatenkančių į oficialią statistiką, mastą. Pagal Sakalauską ir kitus (2011), viena iš priežasčių, lemiančių latentinį nusikalstamumą, yra nukentėjusiųjų arba kitų asmenų, sužinojusių apie nusikaltimą, nepranešimas apie jį policijai. Kaip pastebi Doorewaard (2014), nepranešimas apie nusikalstamas veikas silpnina pačią baudžiamąją sistemą – tampa sudėtinga suformuluoti tikslią nusikalstamumo statistiką ir pilnai užtikrinti visuomenės viešąjį saugumą.

Vienas iš dažniausių latentinių nusikaltimų yra smurtas artimoje aplinkoje. Pastebėta, jog jis sudaro 25 proc. visų užregistruotų nusikaltimų (Lietuvos statistikos departamentas, 2025), tačiau naujausia Lietuvos gyventojų apklausa rodo, kad 58 proc. patyrusių smurtą artimoje aplinkoje asmenų nesikreipia pagalbos (SADM, 2024). Atsižvelgiant į didelį nepraneštų nusikaltimų mastą bei jo poveikį baudžiamosios sistemos veiksmingumui, būtų svarbu įtraukti smurtinių įvykių stebėtojus norint padėti nukentėjusiems tinkamu laiku kreiptis pagalbos bei padėti užtikrinti viešąjį saugumą. Todėl yra svarbu sužinoti, kokie veiksniai skatina arba kaip tik trukdo stebėtojams pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje. Atsižvelgiant į stebėtojų vaidmens reikšmę atskleidžiant smurtą artimoje aplinkoje, šiame tyrime bus analizuojami situaciniai ir individualūs veiksniai, susiję su sprendimu pranešti apie galimą smurtą. Situaciniams veiksniams priskiriami vaikų buvimas situacijoje ir informuotumas apie smurtinę situaciją, o individualiems – pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis bei nepalankios vaikystės patirtys.

1. ĮVADAS

Šioje dalyje apžvelgiamas smurto artimoje aplinkoje reiškiny bei jaunų suaugusiųjų kaip stebėtojų vaidmuo reaguojant į tokias situacijas. Pristatomos teorinės perspektyvos tokios kaip Dvejopo proceso teorija ir Stebėtojų intervencijos modelis, padedančios geriau suprasti stebėtojų sprendimo priėmimo procesus. Galiausiai, aptariami tyrimui reikšmingi veiksniai: suvokiamas situacijos rimtumas, situaciniai bei individualūs veiksniai.

1.1. Smurtas artimoje aplinkoje

Prieš detaliau analizuojant veiksnius, susijusius su reagavimu į smurtą artimoje aplinkoje, svarbu apibrėžti šį reiškinį, aptarti jo paplitimą ir latentiskumą, galimas neigiamas pasekmes nukentėjusiems.

Siekiant ginti asmenis, patyrusius smurtą artimoje aplinkoje 2011 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Šiame įstatyme smurtas artimoje aplinkoje (angl. Domestic violence) apibrėžiamas kaip „artimoje aplinkoje veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, turtinę ir (ar) neturtinę žalą” (LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 1 straipsnis). Tuo tarpu artimą aplinką sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais bei kartu gyvenantys, tvarkantys bendrą ūkį asmenys. Šiame darbe smurtas artimoje aplinkoje suprantamas plačiai, įtraukiant visas įstatyme nurodytas smurto formas (fizinį, psichologinį, seksualinį, ekonominį). Taip pat kalbant apie smurtą artimoje aplinkoje, svarbu aptarti jos mastą Lietuvoje. Pagal Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos statistikos duomenis pastebėta, kad 2025 m. dėl smurto artimoje aplinkoje užregistruota 55 837 pranešimų, 2024 m. – 54 602, o 2023 m. – 54 102. Taip pat 2025 m. užregistruotos 4 330 nusikalstamos veikos susijusios su smurtu artimoje aplinkoje, 2024 m. - 4 747, o 2023 m. – 5 674 (Lietuvos statistikos departamentas, 2025). Nors matomas pranešimų skaičių didėjimas ir registruotų nusikalstamų veikų mažėjimas, tačiau jis neatskleidžia viso problemos masto. Reprezentatyvi 1018-os Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje duomenys nurodo, kad 58 proc. patyrusių smurtą asmenų nesikreipė pagalbos ir tik 17 proc. kreipėsi į policiją ar kitas teisėsaugos institucijas (Socialinė ir darbo ministerija, SADM, 2024). Tokie rezultatai rodo didelį smurto artimoje aplinkoje latentiskumą. Taip pat pastebėta, kad smurtas artimoje aplinkoje gali sukelti tokias ilgalaikes fizines pasekmes kaip smegenų sukrėtimai, širdies ligos, lytiniu keliu plintančios ligos,

pavyzdžiui, žmogaus papilomos virusas, galintis sukelti gimdos kaklelio vėžį, taip pat ilgalaikes psichines pasekmes - depresiją, psichoaktyvių medžiagų piktnaudžiavimą, nerimą, potrauminį streso sutrikimą, savižudybės riziką (Alejo, 2014). Tai rodytų, kad šis nusikaltimas gali sukelti daug sunkumų nukentėjusiems. Atsižvelgiant į didelį smurto artimoje aplinkoje latentiskumą ir reikšmingas jo pasekmes nukentėjusiems, svarbiu kelti klausimą, kas, be pačios aukos, dar galėtų pranešti apie smurtą ir padėti nukentėjusiems kreiptis pagalbos.

1.2. Stebėtojų vaidmuo pranešant apie smurtą artimoje aplinkoje

Dažnas vyraujantis požiūris, kad smurtas artimoje aplinkoje yra „privatus“, „vykstantis už uždarytų durų“ ir apie jį žino tik įvykio dalyviai (Wright & Benson, 2011). Tačiau pastebėta, kad trečdalyje smurto atvejų dalyvauja stebėtojai (Taylor *et al.*, 2016). Nurodyta, kad stebėtojai pažįsta arba nukentėjusiuosius, arba kaltininkus – yra pažįstami, draugai, šeimos nariai (Taylor *et al.*, 2016; Nicksa, 2014) arba kaimynai (Wee *et al.*, 2016; Chaurand & Brauer, 2008). Šie stebėtojai gali atlikti svarbų vaidmenį smurto artimoje aplinkoje kontekste, veikdami kaip tarpininkai tarp smurto nukentėjusiųjų ir formalios pagalbos institucijų – policijos, specializuotų kompleksinės pagalbos centrų, kitų teisėsaugos ir nevyriausybiinių organizacijų. Dažnu atveju jie gali būti pirmieji aplinkiniai žmonės, pastebėję ir sureagavę į smurtą, kuris kitaip gali likti nepraneštas (Davies *et al.*, 2023). Be to, pranešimas teisėsaugos institucijoms, kaip policijai, gali sumažinti pakartotinio smurto nusikalstamumo riziką (Felson *et al.*, 2005) bei užkirsti kelią žalai nukentėjusiems (van Baak *et al.*, 2023). Nepaisant stebėtojų pranešimų apie smurtą svarbos, ne visi tai nusprendžia padaryti (Taylor *et al.*, 2016), dėl to svarbu išsiaiškinti veiksnius, paaiškinančius jų veiksmų sprendimą.

1.2.1. Jauni suaugusieji kaip tiriamoji grupė

Stebėtojų reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje gali skirtis priklausomai nuo jų amžiaus tarpsnio, raidos ypatumų. Viena reikšmingų grupių šiuo aspektu yra jauni suaugusieji (18-29 m.), kurių raidos specifika gali būti svarbi aiškinant jų sprendimus pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje. Nors tapatumo formavimas dažniau siejamas su paauglystės raidos tarpsniu (Erikson, 1950), tačiau jaunoje suaugystėje išlieka intensyvaus tyrinėjimo laikotarpis. Pagal Arnett (2000), šiame amžiaus tarpsnyje aktyviai tyrinėjamos trys pagrindinės sritys: karjera, romantiniai santykiai ir pasaulėžiūra. Šiuo laikotarpiu formuojamos ir persvarstomos asmeninės vertybės, gilėja romantiniai santykiai ir stiprėja ilgalaikio įsipareigojimo siekis (Arnett, 2000). Tai leidžia manyti, kad jauni suaugusieji vis dar formuoja svarbius socialinius įsitikinimus, įskaitant požiūrį į teisėsaugą ir pasitikėjimą jos

institucijomis. Be to, mokslinė literatūra rodo, kad beveik kas trečias jaunas suaugęs žino bent vieną smurto artimoje aplinkoje atvejį (36,7 proc., Sánchez-Prada *et al.*, 2022), todėl tikėtina, kad ši amžiaus grupė dažnai atsiduria stebėtojo vaidmenyje. Tai daro jaunus suaugusiuosius ypač aktualia grupe tiriant stebėtojų sprendimus ir elgesį smurto artimoje aplinkoje situacijose. Svarbu ir tai, kad jaunoje suaugystėje mažėja impulsyvumas priimant sprendimus, o sprendimų priėmimas tampa labiau apgalvotas ir racionalus (Steinberg, 2010). Dėl šios priežasties situacinių veiksnių poveikio tyrimas šiame amžiaus tarpsnyje gali padėti geriau suprasti, kokios aplinkybės lemia sprendimą pranešti apie galimą smurtą. Be to, Banyrad (2004) pabrėžia, kad jauni suaugusieji yra tinkama grupė stebėtojų intervencijos tyrimams dėl didesnio jų požiūrio lankstumo siekiant įvertinti sprendimų priėmimą. Tai leidžia manyti, kad ši grupė yra ypač tinkama vertinant situacinių veiksnių įtaką sprendimų priėmimui.

Atsižvelgiant į šias raidos, socialines ir kognityvines ypatybes, jauni suaugusieji gali būti svarbi grupė siekiant geriau suprasti stebėtojų sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.

1.3. Dvejopo proceso teorija

Siekiant geriau suprasti stebėtojų priimamus sprendimus pamačius smurtą artimoje aplinkoje, svarbu aptarti sprendimų priėmimo procesą. Viena iš teorijų, paaiškinančių šį procesą yra Dvejopo proceso teorija (angl. Dual-process theory). Kahneman (2011) šioje teorijoje išskiria dvi kategorijas: I sistemą ir II sistemą. I sistema siejama su automatiškais, greitais, mažai pastangų reikalaujančiais sprendimais, o II sistema reikalauja sąmoningos, lėtos ir analitinės kognityvinės veiklos. Kiti autoriai šias sistemas apibūdina kaip 1-o ir 2-o tipo procesus (Evans, 2011), tačiau jų esmė išlieka ta pati: I sistema yra greita, intuityvi ir priklausanti nuo konteksto, o II Sistema - apgalvota, sąmoninga ir paremta loginiu mąstymu (Barrouillet, 2011).

Ši teorija svarbi tuo, nes paaiškina, jog stebėtojų reakcijos į smurtą gali būti tiek intuityvios, tiek paremtos sąmoningu vertinimu. I sistema dažnai generuoja greitus atsakus, kurie remiasi euristicomis ir ankstesne patirtimi (Barrouillet, 2011). Tversky ir Kahneman (1974) teigia, kad neapibrėžtose situacijose žmonės priimdami sprendimus dažnai remiasi euristicomis, tokiomis kaip atstovaujiamumo (angl. representiveness) ir prieinamumo (angl. availability). Atstovaujiamumo eureka reiškia, kad sprendimai grindžiami tuo, kiek situacija atitinka įprastą stereotipą (Tversky & Kahneman, 1974). Stebėtojų atveju tai galėtų reikšti, kad smurto artimoje aplinkoje situacijos vertinamos pagal tai, kiek jos atitinka „tipinio

smurto“ įsivaizdavimą. Prieinamumo euristika reiškia, kad sprendimai priklauso nuo to, kaip lengvai primenami panašūs įvykiai (Tversky & Kahneman, 1974). Stebėtojų atveju tai galėtų reikšti, kad sprendimą pranešti apie nusikalstamą veiką gali lemti ankstesnės žinios ar patirtys apie tokių situacijų pasekmes.

Tuo tarpu II sistema aktyvuoja sąmoningą vertinimą, taisykles ir strategijas, kurios gali slopinti automatines I sistemos reakcijas. Ši sistema remiasi asmens individualiais įsitikinimais, tikslais ir nuomonėmis (Barrouillet, 2011). Anksčiau buvo manyta, kad kognityvinis vystymasis reiškia perėjimą nuo intuityvaus prie racionalaus, atitinkančio logikos dėsnius mąstymo, būdingo suaugusiems (Morra *et al.*, 2008; Bjorklund, 2005). Tuo tarpu Dvejopo proceso teorija pabrėžia, kad abi sistemos veikia lygiagrečiai. I sistema gali nuolat teikti intuityvius „siūlymus“, kurie II sistemos gali būti priimami arba atmesti. Jei priimami, intuityvūs jausmai ar ketinimai gali virsti įsitikinimais, sąmoningais sprendimais ir veiksmais (Kahneman, 2011).

Svarbu tai, kad šių sistemų aktyvacija gali priklausyti nuo situacinių ir individualių veiksnių. Literatūra rodo, kad ekstremaliose situacijose patiriamas stresas dažnai aktyvuoja I sistemą ir „kovok, sustink ar bėk“ reakcijas, kurios gali slopinti pagalbos elgesį. (Stolle & Huang, 2024). Tuo tarpu II sistema gali skatinti apgalvotą intervenciją ir padėti įveikti automatines reakcijas. Abiejų sistemų sąveika lemia galutinį stebėtojų priimtą sprendimą (Stolle & Huang, 2024). Taip pat nustatyta, kad tam tikri veiksniai gali būti labiau susiję su vienos ar kitos sistemos aktyvacija: situaciniai veiksniai ir asmeninis distresas dažniau siejami su I sistemos reakcijomis, o individualūs veiksniai ir stebėtojo asmenybė – su II sistemos kontroliuojamu vertinimu (Hortensius & Gelder, 2018). Nurodoma, kad I sistema gali būti labiau nukreipta į pagalbos nesuteikimo elgesį, o II sistema į konstruktyvų elgesį.

Taigi, Dvejopo proceso teorija suteikia teorinį pagrindą suprasti, kaip sąveikauja intuityvūs ir refleksyvūs procesai stebėtojų sprendimų priėmime, kas yra ypač svarbu analizuojant stebėtojų intervencijos mechanizmus.

1.4. Stebėtojų intervencijos modelis

Siekiant detaliau paaiškinti kaip intuityvūs ir refleksyvūs procesai pasireiškia konkrečiose pagalbos situacijose, svarbu aptarti Stebėtojų intervencijos modelį. Latane ir Darley (1970) pasiūlė penkių etapų modelį, kurio kiekviename etape stebėtojai gali nuspręsti nesiimti veiksmų: (1) situacijos pastebėjimas, (2) situacijos kritiškumo įvertinimas, (3) asmeninės atsakomybės lygio įvertinimas, (4) reagavimo būdo pasirinkimas (5) sprendimo veikti

įgyvendinimas. Šis modelis leidžia geriau suprasti, kaip stebėtojai pereina nuo įvykio pastebėjimo prie sprendimo veikti ar pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje

Pirmajame etape asmuo turi pastebėti situaciją, pavyzdžiui, atkreipti dėmesį į neįprastą ar nekasdienišką triukšmą. Antrajame etape stebėtojas turi įvertinti, ar situacija yra kritinė ir reikalaujanti intervencijos (Latane & Darley, 1970). Šiame etape ypač svarbus situacijos dviprasmiškumas, dėl kurio, tas pats įvykis gali būti interpretuojamas skirtingai. Autoriai pažymi, kad situacijos interpretacijai reikšmės gali turėti ankstesnės asmeninės patirtys, kurios gali paveikti tai, kaip stebėtojas suvokia matytą situaciją (Latane & Darley, 1970).

Trečiajame etape stebėtojas vertina savo atsakomybės lygį. Šiame kontekste svarbus atsakomybės difuzijos efektas, rodantis, kad kuo daugiau stebėtojų dalyvauja situacijoje, tuo mažesnė tikimybė, kad kiekvienas iš jų imsis veiksmų (Darley & Latane, 1968). Kitaip tariant, asmenys yra linkę „pasidalinti“ atsakomybę su kitais situacijoje esančiais žmonėmis. Šį reiškinį patvirtina naujesnė literatūra, rodanti, kad būnant didesnėje grupėje stebėtojai yra mažiau linkę pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje nei tais atvejais, kai situacijoje dalyvauja vieni (Liu *et al.*, 2026).

Ketvirtajame etape stebėtojas, nusprendęs padėti, renkasi konkretų reagavimo būdą – tiesioginę pagalbą, pavyzdžiui, įsikišimą į situaciją, arba netiesioginę pagalbą – pranešimą policijai. Šiame etape svarbu, kad suvokiamos neveikimo pasekmės būtų didesnės nei suvokiama veiksmo kaina. Galiausiai, penktajame etape priimtas sprendimas yra įgyvendinamas veiksmu (Latane & Darley, 1970). Nustatyta, kad jei bent vienas iš šių etapų yra pernelyg neaiškus ar sudėtingas, tikimybė imtis veiksmų mažėja (Cismaru *et al.*, 2010).

Remiantis šiuo modeliu, stebėtojų sprendimo pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje procesui analizuoti svarbūs tiek situaciniai, tiek individualūs veiksniai. Situaciniai veiksniai gali būti susiję su antrojo etapo situacijos interpretavimu, o individualūs veiksniai, tokie kaip nepalankios vaikystės patirtys ar pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, gali būti susiję tiek su situacijos vertinimu, tiek su ketvirtajame etape priimamu sprendimu pasirinkti netiesioginę pagalbą – pranešimą teisėsaugos institucijoms.

1.5. Suvokiamas situacijos rimtumas

Prieš pereinant prie situacinių veiksnių svarbu aptarti situacijos vertinimą, tai yra, kaip stebėtojai interpretuota pastebėtus įvykius ir nusprendžia, ar jie pakankamai rimti, kad reikalautų įsikišimo. Suvokiamas situacijos rimtumas tyrimuose matuojamas ir apibrėžiamas skirtingais būdais – gali būti vadinamas ir tiktais situacijos rimtumu (Galvin & Safer-

Lichtenstein, 2017; Nicksa, 2014), kai kuriuose gali būti vadinamas ir situacijos stiprumu (West, 2023). Šiame darbe suvokiamas situacijos rimtumas apibrėžiamas kaip subjektyvus įvykio įvertinimo po jo pastebėjimo, kurio metu stebėtojas įsivertina ar situacija yra kritinė, verta įsikišimo (Latane & Darley, 1970). Suvokiamo situacijos rimtumo vertinimą gali lemti objektyvūs ir subjektyvūs požymiai. Prie objektyvių požymių yra dažnai priskiriama nukentėjusiems padaryta žala (Warr, 1989), tačiau pridedami tokie veiksniai kaip ginklų buvimas, sužalojimų buvimas. Šiems požymiams esant, stebėtojai yra labiau linkę vertinti situaciją kaip rimtą ir vėliau pranešti apie įvykusį nusikaltimą (Galvin & Safer-Lichtenstein, 2017). Iš paminėtų veiksmų, stebėtojų susidūrimas su nukentėjusių sunkiais sužalojimais buvo labiau susijęs su nusikalstamos veikos pranešimu nei ginklų buvimas situacijoje. Padarytos žalos nukentėjusiems įtaką stebėtojų suvokiamam situacijos rimtumui rodo ir tai, kad tyrimo dalyviams vertinant hipotetiškas situacijas, jie yra labiau linkę pranešti apie fizinį smurtą nei vagystes (Nicksa, 2014).

Kita vertus suvokiamą situacijos rimtumą lemia ne tik objektyvūs požymiai tokie kaip ginklų ar sužalojimų buvimas, bet ir subjektyvūs požymiai. Subjektyviems požymiams galima priskirti individualų situacijos suvokimą, jos dviprasmiškumo vertinimą ir vėliau įvykio interpretavimą. Kai kurie tyrimai rodo, kad šis subjektyvus situacijos vertinimas gali turėti didesnę reikšmę, nei tik objektyvių požymių buvimas. 27 Europos Sąjungos šalių tyrime (Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra, FRA, 2021) buvo nurodyta, kad tik 30 proc. fizinio smurto ir 11 proc. priekabiavimo atvejų buvo pranešta policijai. Nepranešusių policijai dalyvių buvo klausiama priežasčių savo sprendimo, ir jie įvardino nusikaltimo rimtumą kaip vieną iš veiksnių. Tai yra, tarp šios grupės žmonių vyravo nuostata, kad nusikaltimas nebuvo pakankamai rimtas, kad apie jį reikėtų pranešti (FRA, 2021). Taip pat anksčiau minėtas situacijos dviprasmiškumas irgi gali prisidėti prie subjektyvaus situacijos vertinimo. Nors pagal objektyvius požymius, seksualinis smurtas galėtų būti vertinamas kaip rimtas nusikaltimas, pastebėta, kad apie jį pranešama rečiau nei vagystes ar fizinį smurtą (Nicksa, 2014). Tokie rezultatai grindžiami galimu seksualinio smurto situacijos dviprasmiškumu – hipotetinėje situacijoje buvo pateikiami papildomi veiksniai kaip apsvaigimas nuo alkoholio, bet nepridedami tokie veiksniai kaip fiziniai sužalojimai ar ginklų buvimas. Toks hipotetinės situacijos aprašymas galėjo prisidėti situacijos rimtumo nuvertinimo.

Taip pat siekiant geriau suprasti situacijos rimtumo vertinimą, svarbu aptarti neutralizacijos būdus - pagrįstus pateisinimus, naudojamus apsaugoti asmenį nuo savęs kaltinimo ir leidžiančius perkelti kaltę ant kitų, racionalizuoti savo elgesį (Sykes & Matza,

1957). Šios neutralizacijos strategijos geriau paaiškina situacijos, nusikaltimo vertinimo mechanizmus. Pastebėta, kad sprendimas pranešti apie nusikalstamą veiką policijai arba kitais būdais padėti aukai priklauso nuo to, kaip stebėtojai įvertina įvykį – vertą įsikišimo ar bent jau pranešimo policijai (McMahon & Banyard, 2012; Pugh *et al.*, 2016). Šį ryšį tarp sprendimo pranešti apie nusikaltimą ir stebėtojų vertinimo iliustruoja Weiss atliktas tyrimas, kuriame buvo išskirti stebėtojams būdingiausi neutralizacijos būdai (Weiss, 2020). Tyrime apklausta 1400 dalyvių apie jų nusikaltimo stebėtojų patirtį, reagavimą į nusikaltimą, pavyzdžiui, pranešimą policijai. Nustatyta, jog trečdalis tyrimo dalyvių, buvusių nusikaltimo stebėtojais, nepranešė policijai ar kitokiais būdais nepadėjo (Weiss, 2020). Šių dalyvių grupės atsakymų analizė padėjo išskirti penkias neutralizacijos kategorijas, būdingas stebėtojams – žalos neigimas, aukos kaltinimas, savo gebėjimų neigimas, rizikos nustatymas bei globėjo rolės atmetimas. Asmenys, taikę žalos neigimo neutralizacijos strategiją neigdavo sužalojimų sunkumą, darydavo prielaidą, kad policija nelaikytų matyto nusikaltimo kaip rimto arba neigdavo, kad aukai reikėjo pagalbos (Weiss, 2020). Tuo tarpu aukos kaltinimo būdas buvo pastebėtas stebėtojams norint pateisinti sprendimą nepranešti apie neblaivių vyrų muštynes, minėdami, kad aukos „pačios to išsiprašė“. Abi šios neutralizacijos strategijos galėtų būti susijusios su stebėtojų tikėjimu, kad nusikaltimai nebuvo tokie rimti, kad reiktų apie juos pranešti teisėsaugos institucijoms. Asmenys savo elgesį pateisinę gebėjimų neigimu, teigė manantys, kad jų indėlis nebūtų didelė pagalba policijai atliekant liudininkų apklausą. Tuo tarpu stebėtojai, naudodę rizikos nustatymo neutralizacijos būdą, įvertindavo, kad galima žala pranešus apie nusikaltimą yra didesnė nei nauda, pavyzdžiui, didesnė galima grėsmė artimiesiems (Weiss, 2020). Galiausiai, asmenys, pateisinę savo elgesį remiantis globėjo rolės atmetimo strategija, manydavo, kad kitas žmogus praneš policijai, atliktas nusikaltimas yra šeimos barnis, kuriam nereikalingas išorinių žmonių įsikišimas arba būdavo abejingi, galvodami, kad tai yra „ne jų reikalas“. Šios neutralizacijos strategijos gali veikti kaip mechanizmai, leidžiantys pateisinti pasyvų elgesį, mažinti suvokiamą situacijos rimtumą ir taip slopinti stebėtojų intervenciją ar pranešimą teisėsaugos institucijoms.

1.6. Situaciniai veiksniai

Siekiant geriau suprasti veiksnius, galinčius paveikti suvokiamą situacijos rimtumą ir stebėtojų sprendimą įsikišti, svarbu analizuoti situacinius veiksnius, galinčius lemti reakciją į smurtą artimoje aplinkoje. Mokslinė literatūra rodo, kad stebėtojų nepranešimas apie smurtą artimoje aplinkoje yra susijęs su baime dėl savo saugumo (EIGE, 2020; Echavarri *et al.*, 2025) bei stebėtojų ryšiu su nusikaltėliu. Nustatyta, kad stebėtojai yra mažiau linkę pranešti

apie nusikalstamą veiką, kai nusikaltėlis yra jiems artimas, pažįstamas arba draugas, nei tais atvejais, kai nusikaltėlis yra nepažįstamas (Nicksa, 2014). Be to, sprendimas pranešti apie nusikalstamą veiką didėja tais atvejais, kai stebėtojai pažįsta tiek auką, tiek nusikaltėlį (Avdija, 2019). Tarp situacinių veiksnių ypač reikšmingais gali būti laikomi vaikų buvimas situacijoje bei stebėtojų informuotumas apie smurtinę situaciją, kadangi šie veiksniai gali būti susiję su stebėtojų įvykio rimtumo vertinimu (Latane & Darley, 1970), atsakomybės jausmu (Van Baak *et al.*, 2024) bei sprendimu pranešti teisėsaugos institucijoms (Wee *et al.*, 2016).

1.6.1. Vaikų buvimas

Vaikų buvimas smurto artimoje aplinkoje situacijoje gali būti reikšmingas situacinis veiksnys, nes Lietuvos teisės aktuose vaikas, tapęs smurto liudininku, pripažįstamas kaip smurtą patyręs asmuo. Pagal LR Apsaugos nuo smurto aplinkoje įstatymą (2011), smurtą patyręs asmuo yra ne tik asmuo, prieš kurį buvo panaudotas smurtas, bet ir vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku, ir (ar) vaikas, gyvenantis artimoje aplinkoje, kurioje buvo smurtauta. Šią mintį papildė LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), numatantis, kad smurto stebėjimas gali sukelti reikšmingą žalą sveikatai, tai yra, vaiko fizinei ir (ar) psichinei sveikatai ir (ar) sutrikdyti normalią raidą. Šio reiškinio mastą atspindi Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys, rodantys, kad 2025 metais smurtą patyrė apie 4 000 vaikų, iš kurių didelė dalis nukentėjo artimoje aplinkoje (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2025). Nors būtų sudėtinga tiksliai nustatyti skaičių, kiek iš jų buvo smurto liudininkai, tokių situacijų įstatyminis kaip smurto formos pripažinimas rodo, kad vaikų buvimas gali stiprinti suvokiamą situacijos rimtumą bei stebėtojų sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.

Vaikų buvimas gali turėti nevienareikšmį poveikį stebėtojams pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad vienais atvejais vaikų buvimas gali būti suvokiamas kaip skatinantis stebėtojus pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje veiksnys (EIGE, 2020; Wee *et al.*, 2016; Van Baak *et al.*, 2024), tačiau kitais atvejais gali būti trikdančias veiksnys ar kliūtis stebėtojų intervencijai (EIGE, 2020). Vaikų dalyvavimas situacijoje dažnai didina stebėtojų atsakomybės jausmą, susirūpinimą dėl galimos žalos nukentėjusiems bei didina suvokiamą situaciją rimtumą, todėl gali stiprinti motyvaciją įsikišti, pranešti apie smurtą. Tai patvirtina Europos lyčių lygybės instituto atliktos fokus grupės, kuriose skirtingų sričių specialistai (policininkai, pagalbos tarnybų darbuotojai, valdžios atstovai) ir įvykių stebėtojai nurodė, kad vaikų buvimas situacijoje yra suvokiamas kaip svarbus veiksnys, skatinantis reaguoti į smurtą artimoje aplinkoje (European Institute for Gender Equality,

EIGE, 2020). Diskusijų dalyviai įvardino, kad ypač mažų vaikų buvimas situacijoje paskatina šeimos narius, draugus ar kitus stebėtojus greičiau sureaguoti ir įsikišti į situaciją. Panašiai Wee ir kiti (2016) nustatė, kad stebėtojams bet koks įsikišimas, įskaitant pranešimą policijai ar anoniminių pranešimą, yra įgyvendinamas tik tada, kai situacijoje dalyvauja vaikai. Šią mintį papildė Van Baak ir kitų (2024) tyrimas, kuriame buvo nagrinėjama realių stebėtojų, oficialiai pranešusių apie smurtą artimoje aplinkoje specializuotai institucijai, motyvacija. Tyrimo rezultatai parodė, kad stebėtojus pranešti apie smurtą dažnai paskatina susirūpinimas nukentėjusių gerove, o vaikų buvimas situacijoje šį susirūpinimą dar labiau sustiprina. Kai kuriais atvejais toks susirūpinimas motyvavo pranešti apie smurtą dėl baimės, kad žala gali tęstis, smurtas gali paaštrėti arba vaikas gali tapti tiesiogine smurto auka. Tačiau daliai stebėtojų šis susirūpinimas kartu sukėlė stresą ir kaltės jausmą, susijusį su jaučiama atsakomybe už aukos ar vaiko gerovę. Taigi, vaikų buvimas gali būti reikšmingas veiksnys, skatinantis pranešti apie smurtą, nes jis siejamas su stebėtojų didesniu suvokiamu situacijos rimtumu ir stipresniu atsakomybės jausmu.

Kita vertus, vaikų buvimo sąsaja su suvokiamu situacijos rimtumu ar sprendimu pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje nėra vienareikšmė. Šiai sąsajai geriau suprasti reikšminga gali būti mokslinė literatūra, analizuojanti policijos pareigūnų reakcijas į smurto artimoje aplinkoje situacijas, nes jų sprendimai, kaip ir kitų stebėtojų, taip pat grindžiami situacijos vertinimu. Hovey ir kiti (2023) nustatė, kad vaikų buvimas nebuvo reikšmingai susijęs su didesniu suvokiamu situacijos rimtumu ar kaltinimų sunkumu, o policija dažniau vertino smurtautoją kaip esantį ramios būsenos. Nepaisant reikšmingos sąsajos nebuvimo su suvokiamu situacijos rimtumu, situacijoje esant vaikams policijos pareigūnai dažniau nukreipdavo nukentėjusiuosius į pagalbos tarnybas ar užtikrindavo saugesnę aplinką (Hovey *et al.*, 2023). Tai leidžia manyti, kad vaikų buvimas ne visada stiprina suvokiamą situacijos rimtumą, tačiau gali didinti intervencijos tikimybę ir pagalbos suteikimą nukentėjusiesiems. Iš kitos pusės, vaikų buvimas situacijoje tam tikrais atvejais gali tapti ir kliūtimi pranešti apie smurtą, ypač tais atvejais, kai stebėtojai turi artimą ryšį su smurtautoju, pavyzdžiui, yra jo draugai ar šeimos nariai. Tokiose situacijose stebėtojai neretai baiminasi, jog pranešus apie smurtą vaikas gali būti atskirtas nuo šeimos ar perduotas globos institucijoms (EIGE, 2020). Taip pat stebėtojai gali pateisinti savo pasyvumą, manydami, kad galimas smurtautojas būdamas „šeimos žmogumi“ negalėtų taip pasielgti (EIGE, 2020). Taigi, nors literatūroje sutariama, kad vaikų buvimas dažniausiai didina suvokiamą situacijos rimtumą, stiprina stebėtojų atsakomybės jausmą ir sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje, tam

tikromis aplinkybėmis, kai smurtu kaltinimas asmuo yra artimas pažįstamas, šis veiksnys gali veikti kaip kliūtis intervencijai ar mažinti suvokiamą situacijos rimtumą.

1.6.2. Informuotumas apie situaciją

Informuotumas šiame tyrime yra suprantamas kaip papildomos kontekstinės informacijos suteikimas, kuris mažina situacijos dviprasmiškumą ir padeda aiškiau interpretuoti stebimą įvykį, pavyzdžiui, kai pateikiama detalesnė informacija apie asmenų tarpusavio santykius.

Situacijų dviprasmiškumo kontekste daugelis tyrimų rodo, kad jis yra reikšmingai susijęs su stebėtojų sprendimu imtis veiksmų. Darley ir Latane (1970) penkių žingsnių stebėtojų intervencijos modelyje pažymima, kad kritinės situacijos atpažinimas gali būti apsunkintas būtent dėl nepakankamos ar nevienareikšmės informacijos. Pavyzdžiui, gatvėje išgirstus riksmus vieno stebėtojų gali būti interpretuojami kaip smurto situacija, o kitų kaip šeimos konfliktas. Tokiu būdu, kai situacija yra dviprasmiška, joje trūksta kontekstinės informacijos, stebėtojai gali nesiryžti imtis veiksmų, pavyzdžiui pranešti teisėsaugos institucijoms. Šią tendenciją nuosekliai rodo ir naujesni tyrimai, leidžiantys manyti, kad dviprasmiškumo mažinimas tiesiogiai susijęs su aktyvesne stebėtojų intervencija. Graham ir kiti (2022) naudodami garsinį stimulą – vinjetę, tyrinėjo kaip stebėtojai nusprendžia įsikišti į seksualinio smurto tarp partnerių situacijas. Vinjetėje pateikiamas dialogas palaipsniui pereina nuo neutralaus bendravimo ir seksualinio kontakto iki prievartinio elgesio. Dalyviai galėjo stabdyti garso įrašą tuo metu, kai realioje situacijoje, jų nuomone, būtų įsikišę. Nustatyta, kad įsikišimas dažniausiai įvykdavo tada, kai prievarta tapdavo aiškiau atpažįstama iš konteksto (Graham *et al.*, 2022). Garso įrašė šis prievartos atpažįstamumas pastebimas iš vieno iš partnerio verbaliniu būdu išreikšto nesutikimo ir kito partnerio išreikštų žodžių ignoravimo, seksualinio pobūdžio veiksmų tęsimo. Taip pat nustatyta, kad didesnis informuotumas apie situaciją apskritai didina stebėtojų intervencijos tikimybę (Chaurand & Brauer, 2008), o tai reiškia, kad mažiau dviprasmiškos ir aiškesnės situacijos skatina aktyvesnį stebėtojų reagavimą.

Be to, nors literatūroje pastebima tendencija, kad stebėtojai dažniau praneša apie sunkesnius nusikaltimus tokius kaip fizinis smurtas (Galvin & Safer-Lichtenstein, 2017) ir rečiau apie lengvesnius, pavyzdžiui, vagystes (Nicksa, 2014), svarbų vaidmenį atlieka tai, kaip situacija yra pateikiama. Papildoma kontekstinė informacija paradoksaliai gali veikti kaip trukdis, nes didina situacijos kompleksumą, dviprasmiškumą. Literatūroje nurodoma, kad tam tikra papildoma kontekstinė informacija gali mažinti stebėtojų sprendimą pranešti net

apie smurto artimoje aplinkoje (Cinquegrana *et al.*, 2017) ar seksualinio smurto (Nicksa, 2014) situacijas. Tokie veiksniai kaip alkoholio vartojimas (Nicksa, 2014) ar neištikimybė (Cinquegrana *et al.*, 2017) gali pakeisti situacijos vertinimą ir sumažinti aktyvios intervencijos tikimybę. Atsižvelgiant į šių papildomų veiksnių poveikį, siekiant tiksliau suprasti stebėtojų sprendimą pranešti apie smurtą, svarbu kontroliuoti papildomos kontekstinės informacijos poveikį, kad ji neiškraipytų situacijos vertinimo. Taip pat tyrimuose yra manipuluojama skirtingo tipo kontekstinė informacija, siekiant įvertinti jos įtaką intervencijai. Ermer ir kiti (2017) tyrė, kaip skirtingas smurtautojo agresyvumo lygis (rėkimas, daikto metimas, pliaukštelėjimas ar smūgis) veikia stebėtojų sprendimą įsikišti. Rezultatai parodė, kad didėjant agresijos lygiui, didėja stebėtojų polinkis manyti, jog būtina intervencija. Iš kitos pusės, nustatyta ir tai, kad asmenys, kurie vaikystėje patyrė rėkimą namuose, buvo mažiau linkę manyti, jog stebėtojai turėtų įsikišti, galimai dėl tokio elgesio normalizavimo arba patirties, susijusios su nuostata, kad intervencija nėra veiksminga (Ermer *et al.*, 2017). Todėl stebėtojų reakcijos į galimą smurtą, pavyzdžiui, vertinant suvokiamą situacijos rimtumą arba sprendžiant pranešti apie nusikaltimą, turėtų būti analizuojamos ne tik situacinių veiksnių, bet ir individualių veiksnių kontekste.

1.7. Individualūs veiksniai

Atsižvelgiant į tai, kad stebėtojų reakcijos į galimą smurtą gali būti formuojamos ne tik situacinių, bet ir individualių veiksnių, svarbu analizuoti asmenines charakteristikas ir patirtis, susijusias su sprendimu pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje. Mokslinė literatūra rodo, kad stebėtojų pasyvus elgesys arba nepranešimas apie smurtą artimoje aplinkoje dar gali būti susijęs su palankesniu požiūriu į smurtą (EIGE, 2020; Yuan *et al.*, 2022) arba stebėtojų kultūriniu kontekstu (Pozzoli *et al.*, 2012). Pavyzdžiui, asmenų, užaugusių individualistinėse visuomenėse, kuriose labiau vertinamas individualumas ir nepriklausomybė, sprendimai dažniau grindžiami asmeniniu požiūriu į netinkamą elgesį. Tuo tarpu kolektyvistinėse visuomenėse, kuriose didesnė reikšmė teikiama lojalumui bendruomenei ir grupės normoms, sprendimai gali būti labiau nulemti siekio pritapti prie grupės bei joje vyraujančio požiūrio į netinkamą elgesį (Pozzolo *et al.*, 2012). Tarp individualių veiksnių ypač reikšmingomis gali būti laikomos nepalankios vaikystės patirtys, kurios gali būti susijusios su smurto situacijos vertinimu (Kim & Ferraresso, 2021) bei pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, kuris gali būti susijęs su stebėtojų intervencijos būdo pasirinkimu (Avdija, 2019; Shahbazov *et al.*, 2024). Šie veiksniai gali būti siejami su stebėtojų intervencijos modelio aprašytais situacijos vertinimo bei stebėtojų reagavimo būdų pasirinkimo etapais (Latane & Darley, 1970).

1.7.1. Nepalankios vaikystės patirtys

Vienu iš reikšmingų individualių veiksnių, susijusių su stebėtojų reakcijomis į smurtą artimoje aplinkoje, laikomos nepalankios vaikystės patirtys. Jos gali būti reikšmingos vertinant smurto situacijos rimtumą, formuojant požiūrį į smurtą bei pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis.

Nepalankios vaikystės patirtys - tai potencialiai traumuojantys įvykiai, kurie gali turėti neigiamą ilgalaikį poveikį psichologinei gerovei ar sveikatai (Afifi *et al.*, 2020). Pirmasis nepalankios vaikystės patirtis nagrinėjęs tyrimas apėmė fizinio, seksualinio ir psichologinio smurto patirtis, vaiko susidūrimą su šeimos nario psichikos liga, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, kriminaliniu elgesiu šeimoje (Felitti *et al.*, 1998). Lietuvoje atliktas tyrimas atskleidė didelį nepalankių vaikystės patirčių paplitimą: nustatyta, jog jaunų suaugusiųjų grupėje tik 8,7 proc. dalyvių nėra patyrę nė vienos nepalankios vaikystės patirties, o beveik pusė (48,9 proc.) yra patyrę keturias ir daugiau nepalankių vaikystės patirčių (Laurinaitytė *et al.*, 2022).

Nors nepalankios vaikystės patirtys dažniausiai analizuojamos siekiant geriau suprasti nusikaltimų aukų psichologinius veiksnius (Baglivio & Wolf, 2021), jos taip pat gali padėti paaiškinti veiksnius, susijusius su stebėtojų sprendimu reaguoti į nusikalstamą veiką. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad nepalankios vaikystės patirtys gali būti susijusios su stebėtojų reakcijomis dvejopai: jos gali didinti jautrumą smurtui ir skatinti ankstyvesnį reagavimą, kita vertus, prisidėti prie smurto normalizavimo ar mažesnio pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis. Wolf ir kiti (2018) vertino stebėtojų sprendimą pranešti apie nusikaltimą bei tyrimo dalyvių nepalankių vaikystės patirčių patyrimą. Tyrimo dalyviams buvo pateiktos vinjetės ir prašyta įsivaizduoti, smurto prieš vaikus situacijos stebėjimą. Tyrimo rezultatai rodo, kad stebėtojai, patys patyrę nepalankių vaikystės patirčių, buvo labiau linkę pranešti apie nusikaltimą vaikų apsaugos tarnyboms arba aktyviai įsikišti į situaciją. Tokie rezultatai atskleidžia, jog stebėtojų panašios asmeninės patirtys su auka gali stiprinti jautrumą smurtui ir paskatinti imtis aktyvių veiksmų siekiant apsaugoti nukentėjusius. Kita vertus, literatūroje atskleidžiama ir priešinga tendencija. Bellis ir kiti (2024) nustatė, kad asmenys, patyrę daugiau nepalankių vaikystės patirčių, ypač keturias ar daugiau, dažniau nurodė nepasitikintys policija. Šie rezultatai yra reikšmingi, atsižvelgiant į tai, kad kituose tyrimuose (Avdija, 2019; Shahbazov *et al.*, 2024) nepasitikėjimas policija yra susijęs su retesniu sprendimu pranešti apie nusikalstamą veiką esant stebėtoju. Taip pat literatūroje nustatytos sąsajos tarp smurto vaikystėje patyrimo ir pranešimo policijai. Kim ir Ferraresso (2021) nustatė, kad moterys, vaikystėje patyrusios smurtą, buvo mažiau linkusios pranešti

apie tai policijai. Nors šis tyrimas buvo atliktas Pietų Korėjoje ir rezultatams galėjo turėti įtakos kultūriniai skirtumai, susiję su šalyje vyraujančios kolektyvistinės visuomenės, rezultatai yra grindžiami remiantis bejėgiškumo jausmu, palankesniu požiūriu į smurtą, jo normalizavimu. Tokie rezultatai rodo, kad stebėtojų nepalankios vaikystės patirtys gali būti susijusios tiek su didesniu jautrumu smurtui ir aktyvesniu reagavimu, tiek su smurtu normalizavimu, mažesniu pasitikėjimu teisėsaugos institucijomis ir retesniu sprendimu pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.

1.7.2. Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis

Stebėtojų sprendimui pranešti apie nusikaltimą svarbią reikšmę galėtų turėti pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis. Kaip ir nepalankios vaikystės patirtys, šis veiksnys gali būti susijęs su stebėtojų smurto situacijos vertinimu bei pasirenkamu reagavimo būdu, ypač sprendimu kreiptis į policiją.

Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis apibrėžiamas kaip žmonių tikėjimas, kad teisėsaugos institucijos elgsis sąžiningai, etiškai ir efektyviai sieks visuomenės gerovės (Tyler, 2006; Elliot *et al.*, 2011). Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis lygis gali būti susijęs su stebėtojų sprendimu pranešti apie nusikalstamą veiką. Dažniausiai asmenys skundžiasi pareigūnų nepagarbiu elgesiu (Dugan & Brenda, 1991; Lersch, 1998; cit. iš Valickas *et al.*, 2013), kuris gali mažinti žmonių pasitikėjimą teisėsauga. Iš kitos pusės, kuo stipresnis yra įsitikinimas, kad pareigūnai elgiasi teisingai ir pagarbiai, naudoja teisėtas priemones, tuo pozityvesnis tampa požiūris į teisėsaugos institucijas (Elliot *et al.*, 2011). Empiriniai tyrimai patvirtina šią sąsają. Avdija (2019) nagrinėdamas 2010 metų tyrimo duomenis apie nusikaltimų pranešimą, nustatė, kad stebėtojų nepasitikėjimas policija mažina sprendimą pranešti apie nusikaltimą. Asmenys, nepasitikintys teisėsaugos institucijomis, labiau baiminasi, kad jų tapatybė gali būti atskleista, todėl yra mažiau linkę kreiptis į policiją. Tuo tarpu palankiau policiją vertinantys asmenys dažniau praneša apie nusikaltimus. Panašius rezultatus pateikia Shahbazov ir kiti (2024), nustatę, kad asmenys, per pastaruosius trejus metus turėję neigiamą patirtį su baudžiamąja sistema, mažiau pasitiki policijos efektyvumu, o tai susiję su retesniu sprendimu pranešti apie nusikalstamą veiką. Vis dėlto, literatūroje pateikiami ir prieštaringi rezultatai. Linning ir Barnes (2020) nustatė, kad pasitikėjimas policija neturėjo svarbios reikšmės stebėtojų sprendimui pranešti apie nusikaltimą. Kita vertus, literatūra, orientuota į smurtą artimoje aplinkoje rodo, kad pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis gali būti ypač svarbus. Nustatyta, kad sprendimui pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje gali trukdyti požiūris, jog tai yra „šeimos barnis“ ar

„privatus dalykas” (Yuan *et al.*, 2022), tačiau įtraukus pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis veiksnį, stebėtojų sprendimas pranešti policijai padidėja. Taip pat nurodoma, kad procedūrinis teisingumas arba tikėjimas, kad teisėsaugos institucijos elgiasi sąžiningai yra svarbus prognostinis veiksnys, numatantis stebėtojų pranešimą apie smurtinius nusikaltimus (Messing *et al.* 2015). Tokie skirtingi tyrimų rezultatai pabrėžia pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis svarbą, siekiant suprasti veiksnys, susijusius su stebėtojų sprendimu pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.

1.8. Situacinių ir individualių veiksnių sąveika

Vertinant sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie smurtą artimoje aplinkoje platesniame teoriniame kontekste, svarbu analizuoti, kodėl tiek situaciniai, tiek individualūs veiksniai gali būti reikšmingi stebėtojų sprendimų priėmimo procese. Remiantis Stebėtojų intervencijos modeliu, stebėtojų sprendimas įsitraukti į galimą smurto situaciją vyksta etapais: nuo situacijos pastebėjimo ir interpretavimo iki atsakomybės prisiėmimo bei sprendimo veikti (Latane & Darley, 1970). Šiame procese situacijos interpretavimo etapas yra ypač svarbus, nes būtent jame stebėtojai vertina, ar pastebėtas įvykis yra kritinis ir vertas įsikišimo (Latane & Darley, 1970). Šį vertinimą gali tiesiogiai paveikti situaciniai veiksniai, tokie kaip vaikų buvimas ar informuotumas apie smurtinę situaciją. Priklausomai nuo to, kaip šie veiksniai yra pateikiami ar suvokiami, jie gali stiprinti suvokiamą situacijos rimtumą (Van Baak *et al.*, 2024; EIGE, 2020; Wee *et al.*, 2016; Graham *et al.*, 2022; Chaurand & Brauer, 2008) arba, priešingai, mažinti (Hovey *et al.*, 2023; Nicksa, 2014). Tokiu būdu situaciniai veiksniai gali tiesiogiai veikti stebėtojų sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.

Stebėtojų sprendimo priėmimo procese reikšmingi ne tik situaciniai, bet ir individualūs veiksniai, kurie gali veikti tiek situacijos interpretavimo, tiek sprendimo veikti etapuose. Vienas iš tokių veiksnių yra nepalankios vaikystės patirtys, kurios gali formuoti stebėtojų požiūrį į smurtą artimoje aplinkoje: jos gali prisidėti prie smurto normalizavimo (Kim & Ferraresso, 2021), o kita vertus, gali didinti jautrumą smurtui ir skatinti jį vertinti kaip rimtą nusikaltimą (Wolf *et al.*, 2018). Kitas svarbus individualus veiksnys – pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, kuris gali būti susijęs su stebėtojų pasirenkamu reagavimo būdu. Nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis gali didinti vengimą pranešti apie nusikalstamą veiką (Shahbazov *et al.*, 2024; Avdija, 2019), o didesnis pasitikėjimas gali skatinti pranešimą teisėsaugos institucijoms ir net silpninti palankesnes smurto atžvilgiu nuostatas (Yuan *et al.*, 2022).

Šių veiksmų reikšmę padeda paaiškinti Dvejopo proceso teorija, pagal kurią sprendimų priėmimas vyksta pasitelkiant du informacijos apdorojimo procesus – greitą, intuityvų ir lėtesnį, analitišką (Barrouillet, 2011). Vertinant galimą smurto artimoje aplinkoje situaciją, situaciniai veiksniai gali būti labiau susiję su I sistemos aktyvacija, nes formuoja pirminį intuityvų situacijos suvokimą, tuo tarpu individualūs veiksniai gali būti susiję su II sistemos veikimu, nes prisideda prie gilesnio situacijos vertinimo ir reagavimo būdo pasirinkimo (Hortensius & Gelder, 2018). Todėl galima manyti, kad informuotumas apie situaciją ar vaikų buvimas gali paveikti pirminį situacijos suvokimą, o nepalankios vaikystės patirtys ar pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis gali veikti kaip interpretaciniai veiksniai, susiję su vėlesniu, labiau apgalvotu sprendimų priėmimo procesu.

Taigi, sprendimas pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje gali būti suprantamas kaip situacinių veiksmų (vaikų buvimas, informuotumas apie situaciją) ir individualių veiksmų (pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis, nepalankių vaikystės patirčių) sąveikos rezultatas. Nors Stebėtojų intervencijos modelis ir Dvejopo proceso teorija leidžia manyti, kad stebėtojų sprendimas pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje gali būti veikiamas šių veiksmų sąveikos, vis dar nėra pakankamai aišku, kaip situaciniai ir individualūs veiksniai kartu veikia galutinį sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.

1.9. Tyrimo tikslas ir hipotezės

Šio tyrimo tikslas - nustatyti, kaip situaciniai (vaikų buvimas ir informuotumas apie situaciją) ir individualūs (nepalankios vaikystės patirtys ir pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis) veiksniai yra susiję su jaunų suaugusiųjų suvokiamu situacijos rimtumu ir sprendimu pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje.

Tyrimo hipotezės:

1. Kuo didesnis suvokiamas situacijos rimtumas, tuo labiau dalyviai yra linkę pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje.
2. Aiškesnė informacija apie situaciją ir vaikų buvimas padidins suvokiamą situacijos rimtumą.
3. Aiškesnė informacija apie situaciją ir vaikų buvimas skatins sprendimą pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje.
4. Nepalankios vaikystės patirtys moderuos ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje.
5. Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis moderuos ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje.

2. METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Iš viso tyrime dalyvavo 265 tiriamieji. Iš jų 3 buvo vyresni nei nurodyti amžiaus rėžiai (vyresni nei 29 metai) bei 11 neteisingai užpildė klausimus, tikrinančius dalyvių dėmesingumą skaitant situacijas. Pavyzdžiui, pažymėjo, kad situacijoje dalyvauja vaikai, nors jų nebuvo arba pažymėjo, kad nevyko konfliktai, nors jie buvo paminėti. Pašalinus nedėmesingo pildymo atvejus, į galutinę analizę buvo įtraukti 251 dalyvių duomenys. Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 18 iki 29 metų ($M = 23,56$, $SD = 2,66$). Tyrime taikyta netikimybinė patogioji bei sniego gniūžtės dalyvių atranka. Toks atrankos būdas pasirinktas siekiant efektyviai pasiekti tikslinę grupę internetinėje aplinkoje bei pasitelkinat dalyvių socialinius ryšius.

1-oje lentelėje pavaizduota tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį, išsilavinimą, užimtumo statusą, vaikų turėjimą bei ankstesnę patirtį – ankstesnį smurto stebėjimą ir pranešimą apie galimą smurto atvejį.

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių sociodemografinės charakteristikos*

Dalyvių charakteristikos		
	<i>n</i>	%
Lytis		
Moteris	206	82,07
Vyras	45	17,93
Išsilavinimas		
Aukštasis	133	52,98
Profesinis	6	2,39
Vidurinis	103	41,04
Pagrindinis	7	2,78
Pradinis	2	0,79
Užimtumo statusas		
Dirba	91	36,25
Studijuoja	71	28,28
Studijuoja ir dirba	82	32,66
Nedirba ir nestudijuoja	5	1,99
Kita	2	0,79

Vaikų turėjimas

Turi vaikų	10	3,98
Neturi vaikų	241	96,01

Ankstesnė patirtis

Buvo smurto stebėtoju	143	56,97
Pranešė apie galimą smurto atvejį	52	20,71

Pastaba. Smurtas apima fizinį, psichologinį, seksualinį ar kitokį smurtinį elgesį tarp žmonių.

Iš 1-os lentelės duomenų matyti, kad didžiąją dalį tyrimo dalyvių sudarė moterys (82,07 proc.), turintys aukštąjį išsilavinimą (52,9 proc.). Apie trečdalis tyrimo dalyvių yra tik dirbantys (36 proc.), studijuojantys ir dirbantys (32,66 proc.) bei tik studijuojantys (28 proc.). Dauguma tyrimo dalyvių vaikų neturi (96 proc.). Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių buvo smurto stebėtojais (56,9 proc.), bet tik penktadalis visų tyrimo dalyvių pranešė apie galimą smurto atvejį (20,7 proc.). Atlikus atskirus skaičiavimus nustatyta, kad daugiau nei pusė (54,9 proc.) tyrimo dalyvių yra patyrę 4 ir daugiau nepalankių vaikystės patirčių.

Šiame tyrime analizuojami skirtingų eksperimentinių sąlygų duomenys, todėl 2-oje lentelėje pavaizduota tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį, išsilavinimą, užimtumo statusą, vaikų turėjimą bei ankstesnę patirtį skirtingose grupėse.

2 lentelė. *Skirtingų eksperimentinių sąlygų tyrimo dalyvių sociodemografinės charakteristikos*

Dalyvių charakteristikos	1 eksperimentinė sąlyga		2 eksperimentinė sąlyga		3 eksperimentinė sąlyga		4 eksperimentinė sąlyga	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Lytis								
Moteris	61	76,25	46	82,1	54	85,7	45	86,5
Vyras	19	23,75	10	17,85	9	14,28	7	13,46
Išsilavinimas								
Aukštasis	45	56,25	26	46,4	28	44,4	34	65,38
Profesinis	3	3,75	0	-	3	4,76	0	-
Vidurinis	31	38,75	27	48,2	28	44,4	17	32,69
Pagrindinis	1	1,25	2	3,57	4	6,3	0	-
Pradinis	0	-	1	1,78	0	-	1	1,9

Užimtumo**statusas**

Dirba	31	38,75	23	41,07	17	26,9	20	38,46
Studijuoja	19	23,75	15	26,78	20	31,7	17	32,69
Studijuoja ir dirba	28	35	17	30,35	25	39,68	12	23,07
Nedirba ir nestudijuoja	1	1,25	0	-	1	1,58	3	5,76
Kita	1	1,25	1	1,78	0	-	0	-

Vaikų turėjimas

Turi vaikų	3	3,75	2	3,57	4	6,3	1	1,9
Neturi vaikų	77	96,25	54	96,4	60	93,65	51	98,07

Ankstesnė**patirtis**

Buvo smurto stebėtoju	46	57,5	27	48,21	37	57,8	33	63,46
Pranešė apie galimą smurto atvejį	15	18,75	13	23,21	14	21,875	10	19,23

Pastaba. Smurtas apima fizinį, psichologinį, seksualinį ar kitokį smurtinį elgesį tarp žmonių.

Iš 2-os lentelės duomenų matyti, kad pasiskirstymas pagal lytį, išsilavinimą, užimtumo statusą, vaikų turėjimą bei ankstesnę patirtį skirtingose grupėse yra panašus.

2.2. Tyrimo instrumentai

Sociodemografinės charakteristikos. Tyrime pateikiami klausimai, susiję dalyvių lytimi, išsilavinimu, užimtumo statusu, vaikų turėjimu bei ankstesne patirtimi stebint smurto atvejus arba pranešant apie galimą smurtą.

Smurto artimoje aplinkoje hipotetiniai scenarijai

Tyrimui sukurti hipotetiniai scenarijai (vinjetės), siekiant įvertinti situacinių veiksnių poveikį jaunų suaugusiųjų suvokiamam situacijos rimtumui ir sprendimui pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį. Vinječių metodas yra tinkamas siekiant ištirti dalyvių vertinimus ir sprendimų priėmimą (Ermer *et al.*, 2021).

Kuriant vinjetes buvo remtasi Stebėtojų intervencijos modeliu (Latane & Darley, 1970), didesnę dėmesį skiriant atsakomybės difuzijos efektui. Visuose hipotetiniuose scenarijuose manipuluojama situacija, kurioje dalyviai yra vieni ir girdi iš kaimyninio buto sklindančius dviprasmiškus, laipsniškai intensyvėjančius garsus. Šia manipuliacija siekiama sumažinti kitų stebėtojų įtaką dalyvių situacijos rimtumo vertinimui ir sprendimų priėmimui. Rengiant hipotetinius scenarijus buvo siekiama pateikti kuo trumpesnius ir aiškesnius situacijų aprašymus, vengiant formuluočių, galinčių sukelti išankstinius šališkumus, pavyzdžiui, nebuvo vartojamas terminas „smurtas“. Vinjetės buvo kuriamos išlaikant kuo panašesnę struktūrą ir informacijos kiekį, o skirtingos eksperimentinės sąlygos skyrėsi tik vienu ar keliais papildomais sakiniais, susijusiais su manipuluojamais kintamaisiais.

Tyrime taikyta 2 x 2 eksperimentinė schema, manipuluojant informuotumu apie galimą smurtinę situaciją bei vaikų buvimu. Iš viso sukurti 4 skirtingi hipotetiniai scenarijai: 1) Žemas informuotumo lygis ir vaikų nebuvimas, 2) Aukštas informuotumo lygis ir vaikų nebuvimas, 3) Aukštas informuotumo lygis ir vaikų buvimas, 4) Žemas informuotumo lygis ir vaikų buvimas. Pateikiamas 1 grupės situacijos aprašymo pavyzdys:

„Vėlus vakaras. Daugiabutyje ramu, aplink tyro tylą. Iš kaimyninio buto pradžioje pasigirsta duslūs, sunkiai atpažįstami garsai. Po kelių sekundžių jie tampa netolygesni – girdisi baldų stumdymas. Pasigirsta stipresnis trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų. Trumpam nuskamba neaiškus sušukimas be žodžių. Garsai staiga nutrūksta. Vėl stoja tylą. Atrodo, kad daugiau niekas name į šiuos garsus nereaguoja.“

Informuotumu apie smurtinę situaciją lygiu manipuluojama pridedant daugiau kontekstinės informacijos apie kaimynų ankstesnius konfliktus, pavyzdžiui: „Anksčiau esate matę policijos pareigūnų prie kaimynų buto ir žinote, kad šiame bute tarp partnerių yra buvę rimtų, pasikartojančių konfliktų ir įtemptų situacijų“. Be to, situacijų aprašymuose, kuriuose yra aukšto informuotumo sąlyga, pateikiami labai emocinį atspalvį turintys sakiniai, pavyzdžiui: „Po to pasigirsta grubus balsas. Žodžiai ne visiškai aiškūs, tačiau tonas pakeltas, piktas, griežtas“ arba Aukšto informuotumo lygio bei vaikų buvimo sąlygoje: „Tarp šių garsų trumpam pasigirsta vaiko balsas – verksmas ar išsigandęs sušukimas“. Vaikų buvimu manipuluojama pridedant sakinį apie mažamečių vaikų buvimą galimoje smurtinėje situacijoje: „Yra žinoma, kad šiame bute gyvena du mažamečiai, 5 ir 7 metų vaikai“. Visų hipotetinių scenarijų pavyzdžiai pateikiami 2-ame priede.

Tyrimo dalyviai atsitiktinai priskiriami vienai iš tyrimo grupių, o kiekvienai grupei pateikiamas skirtingas hipotetinės situacijos aprašymas. Po situacijos aprašymo tyrimo dalyviai turėjo atsakyti į kelis kontrolinius klausimus apie perskaitytą situaciją. Kontroliniais klausimais buvo tikrinama, ar dalyviai dėmesingai skaitė situacijos aprašymą ir pastebėjo svarbiausius jame aspektus: ankstesnius partnerių konfliktus, vaikų buvimą ir skaičių.

Po kontrolinių klausimų pateikiami klausimai, vertinantys suvokiamą situacijos rimtumą ir dalyvių sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį.

Suvokiamas situacijos rimtumas vertinamas vienu klausimu, kurio metu prašoma įvertinti suvokiamą situacijos rimtumą Likert'o skalėje nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nesutinku ir 7 - visiškai sutinku. Teiginio pavyzdys: „*Mano manymu, situacija atrodo rimta*“. Suvokiamas situacijos rimtumas buvo vertinamas vienu teiginiu, remiantis ankstesniuose vinječių tyrimuose taikyta metodika (Goudriaan & Niewbeerta, 2008). Siekiant išvengti šalutinių kintamųjų, sukurti 14 papildomi teiginiai, remiantis Stebėtojų intervencijos modeliu (Latane & Darley, 1970), pavyzdžiui: „*Mano manymu, šioje situacijoje būtų tikslinga imtis veiksmų*“ bei Weiss (2020) išskirtomis neutralizacijos strategijomis, pavyzdžiui: „*Tai gali būti įprastas buitinis konfliktas*“. Papildomų teiginių pirminės formuluotės buvo parengtos naudojantis dirbtinio intelekto programa „ChatGPT“ (versija GPT 5-5). Vėliau teiginiai buvo koreguojami ir tikslinami, atsižvelgiant į darbo vadovės pastabas.

Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį vertinamas vienu klausimu, kurio metu prašoma įvertinti Likert'o skalėje nuo 1 iki 7, 1 – visiškai netikėtina ir 7 – visiškai tikėtina. Teiginio pavyzdys: „*Jei atsidurčiau tokioje situacijoje, tikėtina, kad aš praneščiau policijai arba kitai atsakingai institucijai*“. Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį buvo vertinamas vienu teiginiu, remiantis ankstesniuose vinječių tyrimuose taikyta metodika (Goudriaan & Niewbeerta, 2008). Siekiant išvengti šalutinių kintamųjų sukurti 12 papildomi teiginiai, remiantis Stebėtojų intervencijos modeliu (Latane & Darley, 1970) bei ankstesniais stebėtojų tyrimų rezultatais (Darley & Latane, 1968; Wee et al., 2016). Papildomo teiginio pavyzdys: „*Jei atsidurčiau tokioje situacijoje, tikėtina, kad aš jausčiausi asmeniškai atsakinga (-s) reaguoti į situaciją*“. Papildomų teiginių pirminės formuluotės buvo parengtos naudojantis dirbtinio intelekto programa „ChatGPT“ (versija GPT 5-5). Vėliau teiginiai buvo koreguojami ir tikslinami, atsižvelgiant į darbo vadovės pastabas.

Pilotinis tyrimas buvo atliktas siekiant įvertinti hipotetinių situacijų turinio validumą, aiškumą ir tikroviškumą. Taip pat buvo vertinamas situacijų sudėtingumas bei ekspertų vertinimų suderintumas. Išsamesnė informacija apie pilotinį tyrimą ir jo rezultatus pateikiama 2.3. poskyryje.

Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis matuojamas skalės versija, paremta *Žmonių požiūrio į įstatymus, teisėsaugos institucijas ir pareigūnus* klausimynu (Valickas ir kt., 2013). Tyrimui buvo gautas leidimas naudoti autorių klausimyną šiame tyrime. Naudoti 3 teiginiai iš galutinės (pagrindinio tyrimo) skalės versijos, kurios vidinio suderintumo patikimumas yra ribinis (Cronbach $\alpha = 0,606$). Todėl skalė buvo papildyta papildomais teiginiais, priskirtais šiai skalei paruošiamajame tyrimo etape. Šie papildomi teiginiai geriau konceptualiai atspindėjo pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis sąvoką (Tyler, 2006; Elliot *et al.*, 2011). Galutinė skalė sudaryta iš 9 Likert'o skalės tipo teiginių, vertinami balais nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nesutinku ir 7 - visiškai sutinku. Skalės teiginiai yra susiję su dalyvių požiūriu į įstatymus, policijos pareigūnus ir pasitikėjimą jais. Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis skalės teiginio pavyzdys: „Aš pasitikiu policijos pareigūnais“. Aukštesni balai rodo aukštesnį pildančiojo pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis. Skalės psichometriniai rodikliai buvo pakankami tolesnei analizei: skalės patikimumas, nustatytas vidinio suderintumo metodu buvo geras (Cronbach $\alpha = 0,734$). Atlikus tiriančiąją faktorių analizę nustatytas geras modelio tinkamumas (KMO = 0,846, $p < 0,001$). Vieno faktoriaus duomenų sklaidos paaiškinamumo procentas - 48,9, o faktoriaus svoriai svyravo nuo 0,923 iki 0,414. Atlikta faktorių analizė pateikta 4-ame priede.

Nepalankios vaikystės patirtys matuojamos *Nepalankių vaikystės patirčių klausimynu* (angl. Adverse Childhood Experiences, parengtas Laurinaitytės ir kt., 2021, pagal Dubre *et al.*, 2001; Felitti *et al.*, 1998 ir The CDC-Kaiser ACE tyrimus). Klausimynas adaptuotas į lietuvių kalbą Laurinaitytės ir kitų (2021). Tyrime naudota šio klausimyno versija, taikyta Lietuvos universiteto studentams. Jį sudaro 25 klausimai, atspindintys 13 nepalankių vaikystės patirčių kategorijų: emocinis smurtas, fizinis smurtas, seksualinis smurtas, psichoaktyvių medžiagų vartojimas šeimoje, vieno iš tėvų įkalinimas, psichikos sutrikimai šeimoje, smurto šeimoje stebėjimas, tėvų išsiskyrimas arba skyrybos, tėvų migracija, tėvų mirtis, patekimas į globos namus, emocinė nepriežiūra ir fizinė nepriežiūra. Dalyvių buvo prašoma prisiminti įvykius, atsitikusius per pirmuosius 18 gyvenimo metų (imtinai). Nepalankių vaikystės patirčių bendras balas apskaičiuotas sumuojant dalyvių nurodytus patirtus įvykius (nuo 0 iki 13). Visos kategorijos koduotos dichotomiškai (0 – patyrė, 1 -

nepatyrė). Emocinis smurtas, fizinis smurtas ir nepriežiūra buvo koduojami vienetu, jei dalyviai nurodė juos patyrę bent kartą. Vėliau Nepalankių vaikystės patirčių rodiklis suskirstytas į kategorijas: „nėra“, „viena“, „dvi“, „trys“ ir „keturios ir daugiau“ patirtys.

2.3. Pilotinis tyrimas

Atliktas pilotinis tyrimas, kurio tikslas buvo įvertinti hipotetinių scenarijų tinkamumą tyrimui, analizuojant jų aiškumą, tikroviškumą, suvokiamą rimtumą bei situacijų sudėtingumą.

Pilotiniame tyrime dalyvavo 12 dalyvių, psichologijos magistrantai, atstovaujantys skirtingoms psichologijos magistro kryptims: teisės, edukacinės, sveikatos, klinikinės psichologijos. Pasirinkimas remtis šia grupe grindžiamas jų sukauptomis psichologijos žiniomis apie smurtą bei metodologinius ypatumus. Pilotinio tyrimo metu dalyviai skaitė visas hipotetines situacijas ir vertino jų aiškumą, rimtumą bei tikroviškumą. Hipotetinės situacijos pilotiniame tyrime pateiktos atsitiktine tvarka. Pavyzdžiui, „*Įvertinkite situacijos rimtumo laipsnį: Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerimta, 7 – labai rimta*“. Po situacijų įvertinimo buvo pateikti dalyvių dėmesingumą tikrinantys klausimai, susiję su tokiais aspektais kaip ankstesni partnerių konfliktai, vaikų buvimas ir skaičius. Įvertinę visus hipotetinius scenarijus, dalyviai buvo prašomi surikiuoti situacijų aprašymus pagal sudėtingumą: nuo mažiausiai sudėtingos iki labiausiai sudėtingos. Pilotinio tyrimo metu kartu su hipotetiniais scenarijais buvo pateikiamas 20 sekundžių trukmės garsinis stimulus, skirtas sustiprinti situacijos realistiškumą ir įsitraukimą į pateikiamą situaciją. Garsinis stimulus buvo sukurtas naudojant platformą „Freesound“ ir atrenkant garsus, pažymėtus „Creative Commons“ licencijai, leidžiančia juos naudoti moksliniais tikslais. Dalyviai vertino garsinio stimulo situacijos konfliktiškumą, rimtumą, grėsmingumą, aiškumą ir tikroviškumą laipsnį. Taip pat jų buvo prašoma savais žodžiais paaiškinti, kaip jie interpretuoja išgirstą garsinį stimulą. Pilotinio tyrimo anketos pabaigoje buvo pateiktas atviras klausimas, suteikiantis dalyviams galimybę pateikti komentarus ar pasiūlymus tuo atveju, jei vertinant situacijų aprašymus kilo neaiškumų ar papildomų pastabų. Pilotinio tyrimo vertinimo anketa pateikta 3-ame priede.

Surinkus pilotinio tyrimo duomenis, atlikta statistinė analizė. Vertintojų suderintumui įvertinti buvo apskaičiuotas klasės vidinio koreliacijos koeficientas (*ICC*), skirtas nustatyti ekspertų tarpusavio vertinimų patikimumą. Keturių hipotetinių scenarijų vertinimų statistiškai reikšmingiems skirtumams nustatyti taikytas neparаметrinis Friedman testas. Nustačius statistiškai reikšmingus skirtumus vertinant kiekvieną kriterijų (rimtumą, aiškumą,

tikroviškumą), poriniams hipotetinių scenarijų palyginimams atliktas neparametrinis Wilcoxon testas.

Pilotinio tyrimo rezultatai

Pilotinio tyrimo metu dauguma dalyvių (7 iš 12), vertindami garsinį stimulą savais žodžiais nurodė, kad jame vaizduojamas „smurtas“. Taip pat nustatyti aukšti grėsmingumo ($M = 5,75$, $SD = 1,12$) bei rimtumo ($M = 6$, $SD = 1,09$) vertinimo įverčiai. Atsižvelgiant į tai, pagrindiniame tyrime nuspręsta atsisakyti garsinio stimulo, siekiant išvengti galimo šalutinio poveikio, pavyzdžiui, išankstinių nuostatų apie smurtą formavimo bei tiksliau įvertinti hipotetinių situacijų manipuluojamų kintamųjų efektą.

Toliau pateikiami keturių hipotetinių scenarijų vertinimų rezultatai.

3 lentelė. *Hipotetinių scenarijų vertinimų vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai*

	Pateiktos situacijos			
	1 situacija	2 situacija	3 situacija	4 situacija
Vertinami aspektai	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Situacijos rimtumas	5,41 (1,62)	6 (0,85)	3,45 (1,67)	4,5 (1,56)
Situacijos aiškumas	4,41 (1,62)	5 (1,65)	3,81 (1,92)	3,75 (2,0)
Situacijos tikroviškumas	6 (1,13)	6,41 (0,51)	5,9 (1,2)	6,08 (0,9)

Pastaba. 1 situacija atitinka 2 vinjetę (Aukštas informuotumas, nėra mažamečių vaikų), 2 situacija atitinka 3 vinjetę (Aukštas informuotumas, yra mažamečių vaikų), 3 situacija atitinka 1 vinjetę (Žemas informuotumas, nėra vaikų) ir 4 situacija atitinka 4 vinjetę (Žemas informuotumas, su mažamečiais vaikais); M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

4 lentelė. *Friedman testo rezultatai*

Vertinamas kriterijus	χ^2	df	p
Situacijų rimtumas	21,5	3	<0,05
Situacijų aiškumas	10,69	3	<0,05
Situacijų tikroviškumas	1,250	3	0,741

Pastaba. χ^2 – Chi kvadrato kriterijus, df – laisvės laipsniai, p – reikšmingumo lygmuo, statistškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti.

4-oje lentelėje pateikiami Friedman testo rezultatai, rodantys, kad keturi situacijų aprašymai statistškai reikšmingai skyrėsi pagal situacijos rimtumo ($\chi^2 (3) = 21,505$, $p < 0,05$) bei situacijos aiškumo ($\chi^2 (3) = 10,697$, $p < 0,05$) vertinimus. Tuo tarpu vertinant situacijų

tikroviškumą nenustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai ($\chi^2(3) = 1,250, p = 0,741$). Tai leidžia teigti, kad visos pateiktos situacijos pilotinio tyrimo dalyvių buvo vertinamos kaip panašiai tikroviškos.

Hipotetinių situacijų rimtumo bei aiškumo vertinimų skirtumams detaliau analizuoti taikytas Wilcoxon testas. Analizuojant situacijos rimtumą nustatyta, kad 1 ir 2 situacijos rimtumo vertinimai statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($p = 0,196$). Tai galėjo būti susiję su pateikimo efektu: šios situacijos buvo pateiktos viena šalia kitos ir vertintojų suvokiamos kaip vienos sudėtingiausių. Kitų situacijų vertinimai tarpusavyje statistiškai reikšmingai skyrėsi ($p < 0,05$). Nustatyta, kad 1 ir 2 situacijos buvo vertinamos kaip reikšmingai rimtesnės nei 3 ir 4 situacijos, o 4 situacija buvo vertinama kaip rimtesnė nei 3. Šie skirtumai taip pat gali būti siejami su pateikimo efektu, kadangi 3 ir 4 situacijos skyrėsi vienu sakiniu (dėl vaikų buvimo) ir buvo pateiktos viena šalia kitos.

Analizuojant situacijų aiškumą nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skyrėsi tik 2 ir 4 situacijų aiškumo bei 2 ir 3 situacijų aiškumo vertinimai ($p < 0,05$). 2 situacija buvo vertinama kaip aiškesnė. Šį rezultatą galima paaiškinti tuo, kad 2 situacijoje pateikiama daugiausia informacijos – įtraukiama aukšto informuotumo sąlyga bei nurodomas mažamečių vaikų buvimas. Tuo tarpu 3 ir 4 situacijose pateikiamas žemas informuotumo lygis, o 4 situacijoje vaikų buvimas nėra įvardijamas.

Siekiant įvertinti pilotinio tyrimo vertintojų atsakymų sutapimą buvo apskaičiuotas Klasės vidinio koreliacijos koeficientas (angl. Intraclass Correlation Coefficient, *ICC*). Rezultatai pateikiami 3-oje lentelėje.

5 lentelė. *Klasės vidinio koreliacijos koeficiento (ICC) įverčiai*

Vertinami aspektai	<i>ICC</i> (3,12)	95 % CI
Situacijų rimtumas	0,718	[0,298, 0,908]
Situacijų aiškumas	0,859	[0,659, 0,954]
Situacijų tikroviškumas	0,748	[0,399, 0,919]
Bendras	0,669	[0,371, 0,879]

Pastaba. *ICC* (3,12) – absoliutaus sutapimo vidinio koreliacijos metodas, 95 % CI – pasikliautinis intervalas,

Iš 5-os lentelės matyti, kad Absoliutaus sutapimo klasės vidinis koreliacijos koeficientas yra vidutinis, *ICC* (3,12) = 0,669, 95% CI [0,371, 0,879], rodantis patenkinamą vertintojų

bendrą patikimumą. Dvylikos vertintojų situacijos rimtumo įvertinimų vidurkis rodė patenkinamą patikimumą: $ICC(3,12) = 0,718$, 95 % CI [0,298, 0,908]. Dvylikos vertintojų situacijos aiškumo įvertinimų vidurkis rodė aukštą patikimumą: $ICC(3,12) = 0,859$, 95 % CI [0,659, 0,954]. Dvylikos vertintojų situacijos tikroviškumo įvertinimų vidurkis rodė patenkinamą patikimumą: $ICC(3,12) = 0,748$, 95 % CI [0,399, 0,919]. Šie rezultatai rodo, kad vertintojų tarpusavio patikimumo įverčiai buvo nuo vidutinio iki aukšto. Aukščiausias patikimumas nustatytas vertinant situacijos aiškumą, o kitų rodiklių – rimtumo ir tikroviškumo patikimumas buvo patenkinami. Tokie vertintojų įverčiai gali būti laikomi pakankamai nuosekliais.

Galiausiai, pilotinio tyrimo vertintojų buvo prašyta išrikiuoti situacijas pagal sudėtingumą. 91,7 proc. vertintojai mažiausiai sudėtingą situaciją priskiria 3 situacijai (žemo informuotumo, nėra mažamečių vaikų sąlygoje), 75 proc. vertintojų mažiau sudėtingą – 4 situaciją (žemo informuotumo, yra mažamečių vaikų sąlygoje), 75 proc. vertintojų labiau sudėtingą – aukšto informuotumo, nėra mažamečių vaikų sąlygoje) bei 91,7 proc. vertintojų labiausiai sudėtingą priskiria 2 situacijai (aukšto informuotumo, yra mažamečių vaikų sąlygoje). Apibendrinant, pilotinio tyrimo dalyviai labiau vieningai įvertina situacijų sudėtingumą, kuriose yra abi manipuliacijos sąlygos (informuotumas ir vaikai) arba, kai nėra abiejų. Tuo tarpu, tose situacijose, kuriose yra tik viena iš manipuliacijos sąlygų atsiranda skirtumų (3 iš 12 žmonių, įvertina situacijas skirtingai nei dauguma).

Po pilotinio tyrimo atliktos hipotetinių situacijų formuluočių korekcijos. Aukšto informuotum sąlygos sakinyje: „Žodžiai ne visiškai aiškūs, tačiau tonas pakeltas, piktas, **spaudžiantis**“, paryškintas žodis buvo keičiamas į „griežtas“. Keliems dalyviams kilo klausimų, ar vertinant situacijas būtina prisiminti jų aprašymus. Atsižvelgiant į tai, pagrindiniame tyrime pridėtos instrukcijos, nurodančios, kad galima grįžti prie situacijų aprašymų ir juos perskaityti pakartotinai. Galiausiai, pagrindiniame tyrime buvo atsisakyta naudoti garsinį stimulą, siekiant sumažinti galimą perteklinių asociacijų su smurtu susiformavimą ir užtikrinti, kad vertinami efektai būtų siejami su hipotetinėmis situacijomis, o ne su papildomu garsinio stimulo efektu.

2.4. Tyrimo eiga

Tyrime taikyta strategija – tarpgrupinė (angl. Between subjects) 2 x 2 eksperimento schema. Šio tyrimo priklausomas kintamasis – jaunų suaugusiųjų sprendimas pranešti apie nusikalstamą veiką, o nepriklausomas – suvokiamas situacijos rimtumas. Šiame tyrime buvo

manipuliuojama 2 kintamaisiais: informuotumu apie smurtinę situaciją bei vaikų buvimu. Sudarytos 4 grupės, 4 eksperimentinės sąlygos. Eksperimentinėms grupėms priskiriamos tokios grupės: (1) Aukštas informuotumas / yra mažamečiai vaikai; (2) Aukštas informuotumas / nėra mažamečių vaikų, (3) Žemas informuotumas / yra mažamečiai vaikai ir (4) Žemas informuotumas / nėra mažamečių vaikų.

Siekiant kontroliuoti šalutinių kintamųjų poveikį, tyrimo dalyviai buvo atsitiktinai priskiriami vienai iš keturių grupių. Buvo sudarytos 4 anketos, kurios skyrėsi tik hipotetinių scenarijų aprašymais. Tyrimo dalyviai anketas pildė „Microsoft Forms“ programoje ir kilusius klausimus apie anketą galėjo užduoti nurodytu pašto adresu, pateiktame pirmame anketos puslapyje. Tiriamiesiems anketa buvo išsiunčiama internetu per įvairias studentų, dirbančių jaunų suaugusiųjų „Facebook“ grupes. Dėl lėtesnio anketų pildymo buvo taikomas sniego gniūžtės metodas, prašoma pažįstamų užpildyti ir pasidalinti anketomis su kitais jaunais suaugusiais. Tyrimo dalyviai buvo atsitiktinai paskirstyti į grupes remiantis programa „Nimblelinks“. Šioje programoje buvo sukuriamas atskira nuoroda, kurią paspaudus tyrimo dalyviai atsitiktinai nukreipiami į vieną iš keturių anketų. Informuotas sutikimas gautas anketoje paspaudus mygtuką „Taip“ prie sutikimo dalyvauti tyrime. Šioje dalyje paspaudus mygtuką „Ne“ tolimesni anketos klausimai nepateikiami.

Toliau anketa buvo sudaryta iš kelių dalių. Pirmoje dalyje pateikti sociodemografiniai klausimai, po jų hipotetinių situacijų aprašymai, kuriuose dalyviai vertino situacijos rimtumą bei sprendimą pranešti apie įvykį teisėsaugos institucijoms. Iš karto po hipotetinių situacijų buvo pateikiami dėmesingumą vertinantys klausimai. Vėliau dalyviai pildė skales, vertinančias nepalankias vaikystės patirtis (*Nepalankių vaikystės patirčių* klausimynas, adaptuotas Laurinaitytės ir kt., 2021; parengta pagal Dubre *et al.*, 2001; Felitti *et al.*, 1998 ir The CDC-Kaiser ACE tyrimus) bei pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis (remtasi *Žmonių požiūrio į įstatymus, teisėsaugos institucijas ir pareigūnus* klausimynu, Valickas ir kt., 2013)

Siekiant išvengti galimų išankstinių šališkumų perskaičius žodį „smurtas“, tyrimo tikslas ir pavadinimas nebuvo nurodomi iš karto. Anketos pradžioje pateikiamas pavadinimas: „Anketa apie kasdienių situacijų vertinimą ir sprendimų priėmimą“, ir tikslas – išsiaiškinti, kaip žmonės vertina kasdienėse situacijose girdimus konfliktus ir kaip, atsižvelgiant į asmenines patirtis bei požiūrius, priima sprendimus dėl galimo reagavimo. Be to, dalyviams buvo užduoti papildomi demografiniai klausimai apie buvimą smurto stebėtoju bei pranešimą apie galimą smurto atvejį. Šie klausimai buvo pateikiami kartu su Nepalankių vaikystės

patirčių klausimynu, siekiant išvengti išankstinių šališkumų. Anketos gale atskleidžiamas tikrasis tyrimo tikslas bei nurodomi emocinės paramos kontaktai. Duomenys buvo renkami nuo kovo 19 d. iki balandžio 8 d. ir vienos anketos pildymas užtrukdavo apie 10 – 15 minučių.

2.5. Duomenų analizė

Statistinė duomenų analizė buvo atlikta su SPSS 26 bei Andrew F. Hayes PROCESS macro (versija 4.2) įskiepiu. Su SPSS programa skaičiuota aprašomoji statistika (vidurkiai, standartiniai nuokrypiai), vienos skalės vidinio suderintumo patikimumas (Cronbach alfa) bei tiriančioji faktorių analizė. Pilotinio tyrimo rezultatams taikyti Friedman ir Wilcoxon neparametriniai grupių palyginimo testai bei vertintojų atsakymų suderintumui skaičiuotas Klasės vidinis koreliacijos koeficientas (*ICC*).

Siekiant įvertinti duomenų sklaidos nuokrypį nuo normaliojo skirstinio buvo skaičiuojami asimetrijos ir eksceso koeficientai, taip pat įvertintos duomenų pasiskirstymą vaizduojančios diagramos. Duomenys laikyti atitinkančiais normalųjį skirstinį, jei asimetrijos (*Skewness*) ir eksceso (*Kurtosis*) pateko į intervalą tarp -2 ir 2 (Cameron, 2004) bei duomenų diagramose neaptiktos išskirtys (Ghasemi & Zahedasl, 2012). 5-ame priede matyti, kad dauguma darbe naudojamų duomenų sklaidos atitiko normalųjį skirstinį. Dėl suvokiamo situacijos rimtumo duomenų sklaidos neatitikimo normaliajam skirstiniui informuotumo sąlygose, grupių palyginimams kintamasis buvo transformuojamas remiantis logaritmine funkcija.

Suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimui pranešti teisės saugos institucijoms ryšiui nustatyti naudojama Pearson koreliacija. Suvokiamo situacijos rimtumo bei sprendimo pranešti teisės saugos institucijoms grupių palyginimams buvo taikoma dvifaktorė ANOVA (Two – way ANOVA). Be to, buvo skaičiuojamos pasitikėjimo teisės saugos institucijomis ir nepalankių vaikystės patirčių moderacijos.

2.6. Etiniai aspektai

Prieš pradedant tyrimą, dalyviai buvo supažindinti su pagrindine informacija apie tyrimo pobūdį, dalyvavimo savanoriškumą, galimybę bet kuriuo metu nutraukti dalyvavimą nenurodant priežasties bei duomenų konfidencialumo užtikrinimą. Tyrime dalyvavo tik pilnamečiai asmenys. Buvo užtikrintas dalyvių anonimiškumas – surinkti duomenys buvo naudojami tik moksliniais tikslais ir analizuojami apibendrintai. Tyrimo dalyviai buvo informuoti apie galimybę kreiptis nurodytu elektroniniu paštu kilus klausimams apie tyrimą.

Tyrimė buvo nagrinėjama jautri smurto artimoje aplinkoje tema, todėl buvo atsižvelgta į galimą minimalią psichologinę riziką, susijusią su emociniu diskomfortu pildant anketą. Siekiant sumažinti galimą neigiamą emocinį poveikį, dalyviams buvo pateikti emocinės paramos kontaktai bei suteikta galimybė savanoriškai atlikti saugios vietos meditaciją.

Siekiant sumažinti išankstinių nuostatų ir socialinio pageidaujamo poveikio atsakymams, pradiniam tyrimo pristatyme nebuvo tiesiogiai minima smurto sąvoka bei neatskleistas tikrasis tyrimo tikslas. Toks dalinis informacijos neatskleidimas buvo taikomas siekiant sumažinti galimus šalutinius kintamuosius ir užtikrinti kuo natūralesnius dalyvių atsakymus. Tyrimo pabaigoje dalyviams buvo pateikta informacija apie tikrąjį tyrimo tikslą: „Šiame tyrime buvo siekiama geriau suprasti, kaip žmonės vertina kasdienėse situacijose iškilusių konfliktus ir kaip priima sprendimus dėl galimo reagavimo, įskaitant situacijas, kurios gali būti susijusios su smurtu artimoje aplinkoje.”

3. REZULTATAI

3.1. Suvokiamo situacijos rimtumo ryšys su sprendimu pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje

Šioje dalyje buvo siekiama įvertinti pirmąją hipotezę ir nustatyti, ar suvokiamas situacijos rimtumas yra susijęs su sprendimu pranešti teisėsaugos institucijomis. Hipotezė teigia, kad kuo didesnis suvokiamas situacijos rimtumas, tuo labiau dalyviai yra linkę pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje.

Nustatyta, kad suvokiamas situacijos rimtumas ir sprendimas pranešti teisėsaugos institucijomis yra statistiškai reikšmingai teigiamai susiję ($r = 0,727$, $p < 0,001$). Šis kintamųjų ryšys yra stiprus ($r = 0,727$). Kuo labiau tyrimo dalyviai įvykį vertina kaip rimtą, tuo labiau yra linkę pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje teisėsaugos institucijoms. Taigi, šie duomenys patvirtina iškeltą hipotezę.

3.2. Situacinės informacijos aiškumo ir vaikų buvimo poveikis suvokiamam situacijos rimtumui

Toliau pateikiami antrosios hipotezės analizės rezultatai, siekiant įvertinti, ar aiškesnė informacija apie situaciją ir vaikų buvimas didina suvokiamą situacijos rimtumą. Gauti rezultatai pateikiami 6-oje ir 7-oje lentelėse.

6 lentelė. Suvokiamo situacijos rimtumo grupių vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai

1 Faktorius		2 Faktorius	
Vaikų buvimas	Informuotumas apie situaciją	M	SD
Yra vaikų	Aukštas	0,74	0,135
Nėra vaikų	Žemas	0,57	0,19
Yra vaikų	Žemas	0,635	0,16
Nėra vaikų	Aukštas	0,79	0,075

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

Prieš atliekant dvifaktoriškos ANOVA skaičiavimus buvo patikrinta dispersijų homogeniškumo prielaida naudojant Levene testą. Gauti rezultatai rodo, kad prielaida buvo pažeista ($p < 0,001$). Tolesniems dvifaktoriškos ANOVA rezultatams analizuoti taikytas pakeistas reikšmingumo lygmuo ($p < 0,0125$).

7 lentelė. Suvokiamo situacijos rimtumo dvifaktorės ANOVA rezultatai

	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	ηp^2
Faktorius 1	0,072	1	0,788	<0,001
Faktorius 2	74,83	1	<0,001	0,233
Faktorius 1 x Faktorius 2	8,66	1	0,004	0,034

Pastaba. *F* - Fisher testo koeficientas, *df* - laisvės laipsniai, ηp^2 - dalinis eta kvadratas, *p* – reikšmingumo lygmuo. Faktorius 1 – Vaikų buvimo sąlyga, Faktorius 2 – Informuotumo sąlyga, statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti, $p < 0,0125$

6-oje ir 7-oje lentelėje matyti pagrindiniai Suvokiamo situacijos rimtumo grupių palyginimai. Pasitelkus dvifaktorių dispersinę analizę (Two-way ANOVA) nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai informuotumo grupėse ($F(1, 247) = 74,83, p < 0,001$) bei informuotumo ir vaikų buvimo kintamųjų sąveikoje ($F(1, 247) = 8,66, p = 0,004$). Informuotumo dalinio eta kvadrato įvertis ($\eta p^2 = 0,233$) rodo didelį efekto dydį, informuotumo kintamasis paaiškina 23 % suvokiamo situacijos rimtumo kintamojo dispersijos. Vaikų buvimo grupėse ($F(1, 247) = 0,139, p = 0,709$) bei informuotumo ir vaikų buvimo kintamųjų sąveikoje ($F(1, 247) = 8,66, p = 0,004$) nenustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai. Tai reikštų, kad sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms skiriasi tik informuotumo grupėse. Atlikus Bonferroni post hoc testo porinius palyginimus nustatyta, kad suvokiamas situacijos rimtumas vertinamas aukščiau aukšto informuotumo grupėje ($M = 0,161, SD = 0,019, 98,75\% CI [0,114; 0,228], p < 0,001$) nei žemo informuotumo ($M = -0,161, SD = 0,019, 98,75\% CI [-0,228, -0,114], p < 0,001$). Tai reikštų, kad aukšto informuotumo grupės dalyviai buvo labiau linkę vertinti situaciją kaip rimtą nei žemo informuotumo grupėje. Taigi, šie duomenys dalinai patvirtina iškeltą hipotezę.

3.3. Situacinės informacijos aiškumo ir vaikų buvimo poveikis sprendimui pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje

Trečioje hipotezėje buvo keliama prielaida, kad aiškesnė informacija apie situaciją ir vaikų buvimas skatins sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje. Rezultatai pateikiami 8-oje ir 9-oje lentelėse.

8 lentelė. *Sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms grupių vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai*

1 Faktorius	2 Faktorius		
Vaikų buvimas	Informuotumas apie situaciją	M	SD
Yra vaikų	Aukštas	4,89	1,99
Nėra vaikų	Žemas	3,38	1,745
Yra vaikų	Žemas	3,60	1,785
Nėra vaikų	Aukštas	5,28	1,526

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

Prieš atliekant dvifaktorės ANOVA skaičiavimus buvo patikrinta dispersijų homogeniškumo prielaida naudojant Levene testą. Gauti rezultatai rodo, kad prielaida buvo pažeista ($p < 0,001$). Tolesniems dvifaktorės ANOVA rezultatams analizuoti taikytas pakeistas reikšmingumo lygmuo ($p < 0,0125$).

9 lentelė. *Sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms dvifaktorės ANOVA rezultatai*

	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	ηp^2
Faktorius 1	0,14	1	0,709	<0,001
Faktorius 2	50,90	1	<0,001	0,171
Faktorius 1 x Faktorius 2	1,78	1	0,183	0,007

Pastaba. *F* - Fisher testo koeficientas, *df* - laisvės laipsniai, ηp^2 - dalinis eta kvadratas, *p* – reikšmingumo lygmuo. Faktorius 1 – Vaikų buvimo sąlyga, Faktorius 2 – Informuotumo sąlyga, statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti, $p < 0,0125$.

8-oje ir 9-oje lentelėse matyti pagrindiniai Sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms grupių palyginimai. Pasitelkus dvifaktorių dispersinę analizę (Two-way ANOVA) nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas informuotumo grupėse ($F(1, 247) = 50,902$, $p < 0,001$). Dalinio eta kvadrato įvertis ($\eta p^2 = 0,171$) rodo didelį efekto dydį, informuotumo kintamasis paaiškina 17 % sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms kintamojo dispersijos. Vaikų buvimo grupėse ($F(1, 247) = 0,139$, $p = 0,709$) bei abiejų faktorių sąveikoje ($F(1, 247) = 1,784$, $p = 0,183$) nenustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai. Tai reikštų, kad sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms skiriasi tik informuotumo grupėse. Atlikus Bonferroni post hoc testo porinius palyginimus nustatyta, kad sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms vertinamas aukščiau aukšto informuotumo grupėje ($M = 1,595$, $SD = 0,224$, 98,75% CI

[1,033; 2,158], $p < 0,001$) nei žemo informuotumo ($M = -1,595$, $SD = 0,224$, 98,75% CI [-2,158, -1,033], $p < 0,001$). Tai reikštų, kad aukšto informuotumo grupės dalyviai buvo labiau linkę nuspręsti pranešti teisėsaugos institucijoms nei žemo informuotumo. Taigi, šie duomenys dalinai patvirtina iškeltą hipotezę.

3.4. Nepalankių vaikystės patirčių moderuojantis vaidmuo ryšiui tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje

Toliau pateikiami ketvirtosios hipotezės analizės rezultatai, siekiant įvertinti ar nepalankios vaikystės patirtys moderos ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje. Gauti rezultatai pateikiami 10-oje lentelėje.

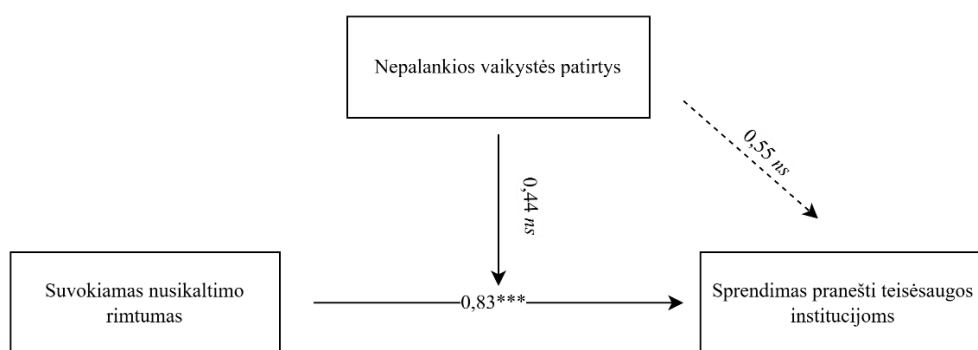
10 lentelė. *Nepalankių vaikystės patirčių vaidmuo moderuojant suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms ryšį*

	Priklausomas kintamasis					
	Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms					
Kintamieji	Beta (β)	95% CI	p	F	p	R^2
Suvokiamas situacijos rimtumas (NK)	0,83	[0,64, 1,02]	< 0,001	92,99	< 0,001	0,53
Nepalankios vaikystės patirtys (W)	-0,07	[-0,30, 0,16]	0,55			
Suvokiamo situacijos rimtumo ir Nepalankių vaikystės patirčių sąveika (NK x W)	0,01	[-0,02, 0,05]	0,44			

Pastaba. F – Fisher testo koeficientas, p – reikšmingumo lygmuo, R^2 – R kvadratu, β – Beta koeficientas, 95 % CI – pasikliautinas intervalas, NK – nepriklausomas kintamasis, W – moderatorius, NK x W – nepriklausomo kintamojo ir moderatoriaus interakcija, statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti.

10-oje lentelėje pateikiami nepalankių vaikystės patirčių moderacijos analizės rezultatai. Šis modelis paaiškina 53 % sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms kintamojo dispersijos. Nustatyta, kad tik suvokiamas situacijos rimtumas statistiškai reikšmingai ir teigiamai prognozuoja sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį ($p < 0,001$). Šio kintamojo $\beta = 0,83$ (95 % CI [0,64, 1,02], kas rodytų, kad suvokiamas

situacijos rimtumas aukštu stiprumu prognozuoja priklausomą kintamąjį. Kita vertus, nebuvo nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp priklausomo kintamojo (sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms) ir moderatoriaus (nepalankios vaikystės patirtys, $p = 0,55$) bei nenustatytas statistiškai reikšmingas nepalankių vaikystės patirčių moderuojantis poveikis ryšiui tarp nepriklausomo kintamojo (suvokiamo situacijos rimtumo) ir priklausomo kintamojo (sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms, $p = 0,44$). Tai reikštų, kad nepalankios vaikystės patirtys nekeičia suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms sąsajos stiprumo. 1-ame paveikslėlyje pateiktas Nepalankių vaikystės patirčių moderacijos modelis.

1 pav. Nepalankių vaikystės patirčių moderacijos modelis

Pastaba. *** $p < 0,001$, ns - statistiškai nereikšmingas ryšys.

3.5. Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis moderuojantis vaidmuo ryšiui tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje

Penktoje hipotezėje buvo keliama prielaida, kad pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis moderuoja ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje. Prieš atliekant moderacijos analizę buvo įvertintas multikolinearumas. Gauti rezultatai parodė aukštus VIF ir žemus tolerancijos įverčius: suvokiamo situacijos rimtumo (NK) VIF = 50,8 ir Tolerancijos rodiklis = 0,02; pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis (W) VIF = 12,9 ir Tolerancijos rodiklis = 0,07, o sąveikos kintamojo (NK x W) VIF = 65,2 ir Tolerancijos rodiklis = 0,01. Siekiant sumažinti multikolinearumą, nepriklausomas kintamasis, moderatorius ir jų sąveikos kintamasis buvo centruoti pagal savo vidurkį. Pakartotinai įvertinus centruotų kintamųjų multikolinearumą nustatyti priimtini rodikliai: tolerancijos reikšmės svyravo tarp 0,998 ir 1, o VIF rodikliai tarp 1 ir 1,002.

Tolimesnė moderacijos analizė atlikta naudojant centruotus kintamuosius. Gauti rezultatai pateikiami 11-oje lentelėje.

11 lentelė. *Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis vaidmuo moderuojant ryšį tarp Suvokiamo rimtumo ir Sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms*

Priklusomas kintamasis						
Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms						
Kintamieji	Beta (β)	95% CI	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	R^2
Suvokiamas situacijos rimtumas (NK)	0,89	[0,78, 0,99]	<0,001	99,85	<0,001	0,548
Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis (W)	0,03	[-0,01, 0,05]	0,01			
Suvokiamo situacijos rimtumo ir Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis sąveika (NK x W)	0,015	[0,001, 0,03]	0,04			

Pastaba. *F* – Fisher testo koeficientas, *p* – reikšmingumo lygmuo, R^2 – R kvadratu, β – Beta koeficientas, 95 % CI – pasikliautinis intervalas, NK – nepriklausomas kintamasis, W – moderatorius, NK x W – nepriklausomo kintamojo ir moderatoriaus interakcija, statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti.

11-oje lentelėje pateikiami pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis moderacijos analizės rezultatai. Šis modelis paaiškina 54,8 % sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms kintamojo dispersijos. Nustatyta, kad suvokiamas situacijos rimtumas statistiškai reikšmingai ir teigiamai prognozuoja sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį ($p < 0,001$). Šio kintamojo $\beta = 0,89$ (95 % CI [0,78, 0,99], kas rodytų, kad suvokiamas situacijos rimtumas aukštu stiprumu prognozuoja priklusomą kintamąjį. Taip pat pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis statistiškai reikšmingai teigiamai prognozuoja sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms ($p = 0,01$). Šio kintamojo $\beta = 0,03$ (95 % CI [-0,01, 0,05], kas rodytų, kad pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis silpnai prognozavo sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms. Taip pat nustatytas statistiškai reikšmingas pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis moderuojantis poveikis ryšiui tarp nepriklausomo

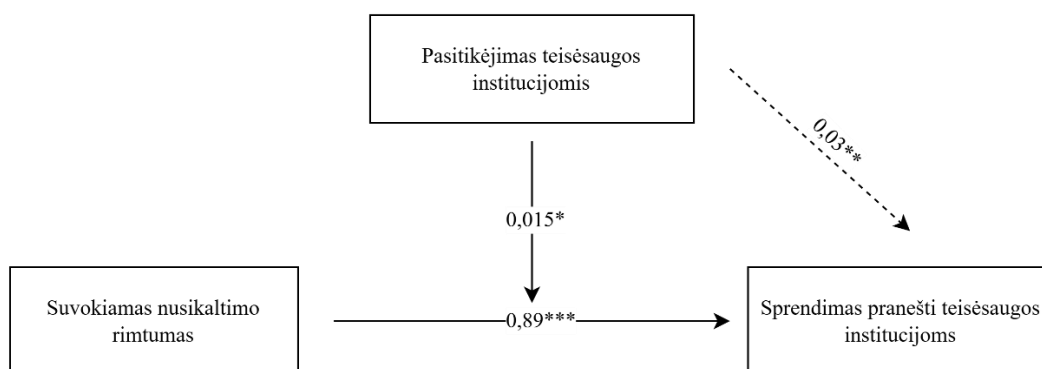
kintamojo (suvokiamo situacijos rimtumo) ir priklausomo kintamojo (sprendimo pranešti teisės saugos institucijoms, $p = 0,04$). Šios sąveikos $\beta = 0,015$ (95 % [0,001, 0,03], o tai rodytų, kad didėjant pasitikėjimui teisės saugos institucijomis stiprėja suvokiamo situacijos rimtumo poveikis sprendimui pranešti teisės saugos institucijoms. Tai patvirtintų iškeltą hipotezę.

12 lentelė. Suvokiamo situacijos rimtumo sąlyginiai efektai sprendimui pranešti teisės saugos institucijoms skirtinguose pasitikėjimo teisės saugos institucijomis lygiuose

Pasitikėjimo teisės saugos institucijomis lygis	B	SE	<i>t</i>	<i>p</i>	95 % CI
Žemas (-6,45)	0,79	0,07	10,76	<0,001	[0,65, 0,94]
Vidutinis (1,54)	0,92	0,05	16,87	<0,001	[0,81, 1,02]
Aukštas (6,54)	0,99	0,07	13,48	<0,001	[0,85, 1,14]

Pastaba. Žemas, vidutinis ir aukštas Pasitikėjimo teisės saugos institucijomis lygiai atitinka 16-ąjį, 50-ąjį ir 84-ąjį procentilius, B – Beta koeficientas, SE – standartinė paklaida, *t* – *t* kriterijus, *p* – reikšmingumo lygmuo, 95 % CI – pasikliautinis intervalas, statistškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti.

12-a lentelė rodo, kad suvokiamo situacijos rimtumo poveikis sprendimui pranešti teisės saugos institucijoms yra statistškai reikšmingas visuose moderatoriaus (pasitikėjimo teisės saugos institucijomis) lygiuose. Kuo didesnis pasitikėjimas teisės saugos institucijomis, tuo stipresnis ryšys tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisės saugos institucijoms. 2-ame paveikslėlyje pateiktas Pasitikėjimo teisės saugos institucijomis moderacijos modelis.

2 pav. Pasitikėjimo teisės saugos institucijomis moderacijos modelis

Pastaba. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame tyrime siekiama atskleisti situacinių ir individualių veiksnių reikšmę jaunų suaugusiųjų suvokiamam situacijos rimtumui ir sprendimui pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje. Šie veiksniai buvo vertinami sąlygomis manipuliuojant informuotumu apie smurtinę situaciją lygiu bei mažamečių vaikų buvimu, taip pat įtraukiant individualius veiksnius – nepalankias vaikystės patirtis ir pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis. Dalis gautų rezultatų sutampa su ankstesnių tyrimo išvadomis, tačiau kai kurie rezultatai prieštarauja kitų autorių pateiktiems duomenims.

Šio tyrimo rezultatai atskleidė galimą smurto artimoje aplinkoje latentįškumą: nors pusė tyrimo dalyvių nurodė buvę smurto stebėtojus, tik penktadalis apie tai pranešė. Tokie rezultatai pabrėžia būtinybę geriau suprasti veiksnius, lemiančius jaunų suaugusiųjų sprendimą pranešti arba nepranešti apie galimus smurto atvejus.

Pirmiausia aptariami pirmosios šiame tyrime iškeltos hipotezės rezultatai, kad esant didesniai suvokiamam situacijos rimtumui dalyviai yra labiau linkę pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje. Ši hipotezė buvo patvirtinta – nustatyta, kad kuo didesnis tyrimo dalyvių suvokiamas situacijos rimtumas, tuo jie yra labiau linkę pranešti apie hipotetinę smurto artimoje aplinkoje situaciją. Šie rezultatai sutampa su ankstesniais tyrimais. Latane ir Darley (1970) stebėtojų intervencijos modeliu teigia, kad didėjant suvokiamam situacijos rimtumui, stebėtojai yra labiau linkę imtis aktyvių veiksmų, pavyzdžiui, pranešti apie galimą smurtą. Tai patvirtina ir kiti tyrimai, kuriuose situacijos rimtumas vertinamas objektyviais duomenimis, pavyzdžiui, ginklų buvimu, sužalojimų buvimu. Nustatyta, kad kuo nusikaltimas yra rimtesnis, tuo labiau apie jį yra pranešama (Galvin & Safer-Lichtenstein, 2017; Nicksa, 2013). Kita vertus, tyrimai, analizuojantys subjektyvų situacijos vertinimą, rodo, kad stebėtojai per mažai praneša apie sunkesnius nusikaltimus, nes nuvertina jų sunkumą arba taiko neutralizacijos būdus, pateisinančius savo neveikimo elgesį (FRA, 2021; Weiss, 2020). Šio tyrimo rezultatai, rodantys ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurto atvejį veikiau atspindi tyrimo dalyvių deklaruojamą ketinimą pranešti, o ne faktinį elgesį. Atsižvelgiant į tai, kad tyrime buvo taikomi hipotetiniai scenarijai (vinjetės), išlieka neaišku, ar realiose situacijose dalyviai elgtųsi analogiškai. Visgi, svarbu įvertinti, kaip situaciniai veiksniai, tokie kaip informuotumas apie smurtinę situaciją ir vaikų buvimas daro įtaką suvokiamam situacijos rimtumui.

Tyrimo rezultatai iš dalies patvirtina antrąją iškeltą hipotezę: nustatyta, kad esant aiškesnei informacijai, didėja jaunų suaugusiųjų suvokiamas situacijos rimtumas. Tokie rezultatai dera su ankstesniais tyrimais, kuriuose teigiama, kad situaciniai veiksniai gali pastiprinti Dvejopo proceso I sistemą (Hortensius & Gelder, 2018), atsakingą už intuiciją, automatinius jausmus (Kahneman, 2011). Taip pat tyrimai patvirtina, kad didesnis kontekstinės informacijos pateikimas ir mažesnis dviprasmiškumas didina suvokiamą situacijos rimtumą (Darley & Latane, 1970; Graham *et al.*, 2022, Ermer *et al.*, 2017). Kita vertus, šiame tyrime vaikų buvimas neturėjo reikšmingo poveikio suvokiamam situacijos rimtumui. Tokie rezultatai prieštarauja ankstesnei literatūrai, kurioje teigiama, kad vaikų buvimas smurtinėse situacijose gali paskatinti stebėtojus rimčiau vertinti situaciją (EIGE, 2020) arba kelti susirūpinimą dėl vaiko gerovės (Van Baak *et al.*, 2024). Šiuose tyrimuose yra minima, kad vaikų buvimas gali sužadinti emocijas, dėl kurių stebėtojai situacijas vertina kaip rimtas arba pateisina savo neveikimo elgesį. Tokie prieštaringi rezultatai galėtų būti siejami su tiriamos imties ypatumais – jaunais suaugusiais, kurių didžioji dalis (96 proc.) neturi vaikų. Šiame amžiaus tarpsnyje būdingi raidos tikslai, tokie kaip savęs tyrinėjimas, vertybių formavimas ir įsipareigojimas ilgalaikiams santykiams (Arnett, 2000). Todėl vaikų buvimas situacijoje gali dar nesuaktyvinti stiprių emocinių ar intuityvių situacijos rimtumo vertinimo. Vis dėlto, svarbu įvertinti kaip informuotumas apie situaciją ir vaikų buvimas gali paveikti sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį.

Šio tyrimo rezultatai iš dalies patvirtina trečiąją iškeltą hipotezę: nustatyta, kad tik informuotumas apie situaciją lėmė jaunų suaugusiųjų sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje. Jauni suaugusieji, turėję daugiau aiškesnės informacijos apie situaciją buvo labiau linkę priimti sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms, palyginti su tais, kuriems informacijos trūko. Šie rezultatai dera su ankstesniais tyrimais, rodančiais, kad aiškesnė ir mažiau dvipramiška informacija skatina stebėtojų įsitraukimą ir aktyvius veiksmus (Graham *et al.*, 2022, Chaurand & Brauer, 2008). Šiame kontekste galima manyti, kad pateikta papildoma informacija nesukėlė didesnio situacijos dviprasmiškumo, todėl nebuvo susijusi su retesniu sprendimu pranešti teisėsaugos institucijoms. Tuo tarpu literatūroje nurodoma, kad papildomos informacijos suteikimas, pavyzdžiui, neištikimybė ar apsvaigimas nuo alkoholio gali mažinti tikimybę, kad bus priimtas sprendimas pranešti apie smurto atvejį (Nicksa, 2013; Cinquegrana *et al.*, 2017). Skirtingai nei kituose tyrimuose vaikų buvimas nebuvo reikšmingas veiksnys siekiant suprasti jaunų suaugusiųjų sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį.

Nors literatūroje šis veiksnys aprašomas prieštarvingai: kaip galintis tiek skatinti (EIGE, 2020; Wee *et al.*, 2016; Van Baak *et al.*, 2024), tiek slopinti pranešimo elgesį (EIGE, 2020) – šiame tyrime reikšmingas poveikis buvo nenustatytas. Šiuos rezultatus galima aiškinti anksčiau minėtais tiriamųjų imties ypatumais ir raidos specifika (Arnett, 2000) bei sprendimų priėmimo impulsyvumo mažėjimu (Steinberg, 2010). Be to, gauti rezultatai, leidžia manyti, kad jauni suaugusieji turėdami daugiau informacijos apie smurtinį įvykį, yra labiau linkę apie jį pranešti teisėsaugos institucijoms, kas gali rodyti racionalesnį sprendimų priėmimą. Didesnis informacijos kiekis galėjo paskatinti analitinį ir loginį mąstymą, būdingą Dvejopo proceso II sistemai. Įsitraukus šiai sistemai, asmenys yra labiau linkę reflektuoti kritinį įvykį, apgalvoti galimus savo veiksmus (Stolle & Huang, 2024). Jei šiame tyrime vaikų buvimo efektas būtų reikšmingas, tai galėtų rodyti sprendimų priėmimą labiau grindžiamą intuityviais mąstymo procesais – euristikomis (Tversky & Kahneman, 1974). Vis dėlto, šio tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad jauni suaugusieji, prieš priimdami sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto atvejį, linkę analitiškai įvertinti jiems pateiktą informaciją apie kritinį įvykį.

Toliau šiame tyrime buvo siekiama išsiaiškinti nepalankių vaikystės patirčių moderuojantį poveikį ryšiui tarp situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje. Tyrimo rezultatai paneigia ketvirtąją iškeltą hipotezę – nepalankios vaikystės patirtys nemoderavo ryšio tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms. Šie rezultatai yra skirtingi nuo ankstesnės literatūros, pastebinčios, kad nepalankios vaikystės patirtys gali padidinti jautrumą stebint smurtines situacijas ir tokiu būdu skatinti pranešti apie galimą smurto atvejį (Wolf *et al.*, 2018) arba kaip tik kliudyti dėl galimo smurto normalizavimo ir tokiu būdu mažiau pranešama (Kim & Ferrareso, 2021). Šie rezultatai, besiskiriantys nuo pateiktų ankstesnėje literatūroje, galėtų būti siejami su tyrimo dalyvių ypatumais: daugiau nei pusė tyrimo dalyvių yra patyrę 4 ir daugiau nepalankių vaikystės patirčių. Tikėtina, kad šioje imtyje buvo per mažai jaunų suaugusiųjų, turinčių mažesnę nepalankių vaikystės patirčių skaičių, todėl buvo sudėtingiau nustatyti šio kintamojo moderuojantį poveikį ryšiui tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms. Taip pat gauti rezultatai galėtų rodyti Nepalankių vaikystės patirčių klausimyno ribotumą: trauminių patirčių kategorijos yra vertinamos dichotomiškai: vienetu arba nuliu, patyrė, arba ne. Tyrimo gauti nereikšmingi rezultatai galėtų rodyti nepalankių vaikystės patirčių vertinimą platesnėje skalėje svarbą. Vis dėlto, į analizę įtraukus nepalankias vaikystės patirtis kaip galimą moderuojantį veiksnį išliko stiprus ryšys tarp jaunų suaugusiųjų

suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms. Atsižvelgiant į stebėtojų intervencijos modelį ir jo prielaidą, kad individualūs veiksniai gali būti svarbūs aiškinant stebėtojų perėjimą nuo situacijos rimtumo vertinimo prie sprendimo imtis veiksmų (Latane & Darley, 1970), šie rezultatai galėtų rodyti poreikį toliau tirti šios sąsajos stiprumą, įtraukiant kitus ją stiprinančius arba silpninančius kintamuosius, pavyzdžiui, požiūrį į smurtą (EIGE, 2020; Yuan *et al.*, 2022).

Galiausiai, buvo siekiama išsiaiškinti pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis moderuojantį poveikį ryšiui tarp situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje. Tyrimo rezultatai patvirtinta penktąją hipotezę, atskleidžiančią, kad pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis moderuoja ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms. Šiame tyrime įtraukus pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis kaip moderuojantį veiksnių, stiprėja ryšys tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti. Šie rezultatai dera su ankstesnėmis išvadomis, rodančiomis, kad sprendimui pranešti svarbus situacijos vertinimas, o pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis didina pranešimo tikimybę (Yuan *et al.*, 2022). Taip pat nustatyta, kad tikėjimas teisėsaugos institucijos sąžiningumu gali prognozuoti stebėtojų pranešimus apie smurtinius nusikaltimus (Messing *et al.*, 2015). Šiuos rezultatus pagrindžia stebėtojų intervencijos modelis, teigiantis, kad net ir situaciją vertinant kaip kritinę, pasitikėjimas teisėsauga turi reikšmingą vaidmenį pasirenkant intervencijos formą, pavyzdžiui, pranešimą atsakingoms institucijoms (Latane & Darley). Gauti rezultatai gali būti siejami su jaunų suaugusiųjų raidos ypatumais, ypač besiformuojančiomis vertybėmis ar įsitikinimais apie pasaulį (Arnett, 2000), kurie gali būti susiję ir su pasitikėjimu teisėsaugos institucijomis. Be to, individualūs veiksniai, šiuo atveju pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, gali stiprinti dvejojo proceso II sistemą, nukreiptą į konstruktyvesnį stebėtojų elgesį (Hortensius & Gelder, 2018). Todėl stebėtojai, susidūrę su galima smurto artimoje aplinkoje situacija ir pasitikintys teisėsaugos institucijomis, gali priimti labiau apgalvotus ir sąmoningus sprendimus, būdingus II sistemai (Barrouillet, 2011). Kita vertus, ankstesni tyrimai pateikia priešingus rezultatus: nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis susijęs su retesniu sprendimu pranešti apie nusikaltimą (Avdija, 2019), o kai kuriuose tyrimuose šis veiksnys apskritai nebuvo reikšmingai susijęs su sprendimu pranešti teisėsaugos institucijoms (Linning & Barnes, 2020). Siekiant geriau suprasti pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis poveikį ryšiui tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie įvykį, ateities tyrimuose būtų tikslinga įtraukti papildomus veiksnius, tokius kaip

asmeninė patirtis su baudžiamąja sistema (Shahbazov *et al.*, 2024) ir anonimiško pranešimo galimybė (Avdija, 2019).

4.1. Tyrimo ribotumai

Nors šio tyrimo rezultatai atskleidžia informuotumo apie situaciją ir pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis svarbą aiškinant ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurtą artimoje aplinkoje, svarbu įvardyti keletą tyrimo ribotumų. Vienas iš tyrimo ribotumų – nedidelis vyrų skaičius, sudaręs 18 proc. visų dalyvių bei maža dalis dalyvių, turinčių vaikų (4 proc.). Didesnė ir pagal šias ypatybes labiau subalansuota dalyvių imtis galėtų leisti išsamiau įvertinti vaikų buvimo situacijoje ir nepalankių vaikystės patirčių svarbą.

Taip pat pastebėtas nepalankių vaikystės patirčių vertinimo metodo ribotumas. Šiame tyrime nepalankios vaikystės patirtys buvo vertinamos klausimynu, kuriame skirtingos trauminių patirčių kategorijos buvo koduojamos dichotomiškai - 0 arba 1 principu. Gauti rezultatai leidžia svarstyti, kad toks vertinimo būdas gali būti nepakankamai jautrus siekiant tiksliai įvertinti galimą nepalankių vaikystės patirčių moderuojantį poveikį tiriamų kintamųjų ryšiui. Tikėtina, kad išsamesnė vertinimo skalė, pavyzdžiui, leidžianti įvertinti patirčių dažnumą ar intensyvumą didesniame intervale (pavyzdžiui nuo 0 iki 4) galėtų padėti tiksliau atskleisti šio veiksnio reikšmę.

Galiausiai, svarbus šio tyrimo ribotumas yra tai, kad buvo pateiktos hipotetinės situacijos, o likę klausimai rėmėsi dalyvių savistaba, todėl šis tyrimas veikia atspindi stebėtojų deklaruojamą ketinimą pranešti apie galimą smurto atvejį, o ne realų elgesį. Dėl šios priežasties nebūtų galima užtikrintai teigti, kad jauni suaugusieji, nurodę, jog praneštų atsakingoms institucijoms apie įvykį, realiomis aplinkybėmis taip ir pasielgtų. Siekiant tiksliau suprasti veiksnius, susijusius su sprendimu pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje, ateities tyrimuose būtų tikslinga tirti asmenų, kurie realiai buvo susidūrę su tokia situacija ir apie ją pranešė teisėsaugos institucijoms, patirtis.

4.2. Praktinės rekomendacijos ir ateities tyrimų kryptys

Nepaisant tyrimo ribotumų, tyrimo rezultatai gali būti reikšmingi praktiniu požiūriu ir aktualūs skirtingoms tikslinėms grupėms.

Ateities tyrimuose, nagrinėjančiuose stebėtojų sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje, būtų tikslinga įtraukti papildomus veiksnius, galinčius būti susijusius su sprendimu

pranešti, pavyzdžiui, požiūrį į smurtą, asmeninę patirtį su baudžiamąja sistema ir anoniminio pranešimo galimybę. Taip pat siekiant geriau suprasti stebėtojų sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje, būtų svarbu tirti jaunos suaugusius, anksčiau susidūrusius su tokia situacija ir apie ją pranešusius teisėsaugos institucijoms.

Nustatyta, kad suvokiamas situacijos rimtumas yra susijęs su sprendimu pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurto artimoje aplinkoje atvejį. Taip pat paaiškėjo, kad aiškesnė informacija apie galimą smurtinę situaciją didina suvokiamą situacijos rimtumą ir skatina sprendimą pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje, net ir tais atvejais, kai situacija nėra akivaizdi. Šie rezultatai gali rodyti visuomenės psichoedukavimo apie smurto atpažinimą svarbą. Visuomenei ir jauniems suaugusiems skirtos informacinės kompanijos galėtų būti orientuotos į smurto artimoje aplinkoje rizikos ženklų, įvairių smurto formas ir galimų reagavimo būdų atpažinimą. Didesnis gyventojų informuotumas apie smurto reiškinių galėtų stiprinti jaunų suaugusiųjų gebėjimą tiksliau įvertinti situacijos rimtumą bei skatinti kreiptis į teisėsaugos institucijas net ir tada, kai turima informacija yra ribota ar dviprasmiška.

Taip pat tyrimo rezultatai svarbūs teisėsaugos institucijos pareigūnams. Nustatyta, kad pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis stiprina ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti apie galimą smurto atvejį. Todėl būtų svarbu stiprinti visuomenės pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis. Tai galėtų būti daroma dažniau viešoje erdvėje pristatant teigiamus darbo pavyzdžius, komunikuojant apie suteiktą pagalbą nukentėjusiems asmenims, užtikrinant skaidrų institucijų darbą bei pagarbų ir empatišką pareigūnų darbą su Lietuvos gyventojais. Tokios priemonės galėtų mažinti visuomenės abejonę dėl pranešimo veiksmingumo ir skatinti aktyvesnį reagavimą į galimus smurto atvejus.

Galiausiai, rezultatai gali būti aktualūs psychologams, socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams, dirbantiems smurto prevencijos srityje. Specialistai galėtų daugiau dėmesio skirti žmonių gebėjimo atpažinti smurto požymius stiprinimui, emocinių ir socialinių barjerų, trukdančių pranešti apie smurtą, sąmoningumo didinimui bei pasitikėjimo pagalbą teikiančioms institucijoms skatinimui. Psichoedukaciniai mokymai galėtų būti orientuoti ne tik į smurto pasekmes nukentėjusiems, bet ir stebėtojų vaidmenį atpažįstant galimą smurtą bei priimančią sprendimą reaguoti.

5. IŠVADOS

1. Kuo didesnis suvokiamas situacijos rimtumas, tuo jauni suaugusieji yra labiau linkę pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje
2. Aiškesnė informacija apie galimą smurtinę situaciją lėmė jaunų suaugusiųjų suvokiamą situacijos rimtumą
3. Aiškesnė informacija apie galimą smurtinę situaciją lėmė jaunų suaugusiųjų sprendimą pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje
4. Nepalankios vaikystės patirtys nemoderavo ryšio tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje
5. Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis moderavo ryšį tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms apie galimą smurtą artimoje aplinkoje; didėjant pasitikėjimui teisėsaugos institucijomis, ryšys tarp suvokiamo situacijos rimtumo ir sprendimo pranešti teisėsaugos institucijoms stiprėjo.

LITERATŪRA

Afifi, T. O., Taillieu, T., Salmon, S., Davila, I. G., Stewart-Tufescu, A., Fortier, J., Struck, S., Asmundson, G. J. G., Sareen, J., & MacMillan, H. L. (2020). Adverse childhood experiences (ACEs), peer victimization, and substance use among adolescents. *Child abuse & neglect*, 106, 104504. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104504>

Alejo, K. (2014). Long-term physical and mental health effects of domestic violence. *Themis: Research Journal of Justice Studies and Forensic Science*, 2(1), 5. <https://doi.org/10.31979/THEMIS.2014.0205> <https://scholarworks.sjsu.edu/themis/vol2/iss1/5>

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American psychologist*, 55(5), 469. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>

Avdija, A. S. (2019). Examining the effect of witness-offender and witness–victim relationship on crime-reporting behavior. *Criminal justice studies*, 32(4), 317-329. <https://doi.org/10.1080/1478601X.2019.1627531>

Baglivio, M. T., & Wolff, K. T. (2021). Adverse childhood experiences distinguish violent juvenile sexual offenders' victim typologies. *International journal of environmental research and public health*, 18(21), 11345. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111345>

Banyard, V. L., Plante, E. G., & Moynihan, M. M. (2004). *Bystander education: Bringing a broader community perspective to sexual violence prevention*. *Journal of Community Psychology*, 32(1), 61–79. <https://doi.org/10.1002/jcop.10078>

Barrouillet, P. (2011). Dual-process theories and cognitive development: Advances and challenges. *Developmental Review*, 31(2-3), 79-85. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2011.07.002>

Bellis, M. A., Hughes, K., Ford, K., Sharp, C., & Hill, R. (2024). Associations between adverse childhood experiences and trust in health and other information from public services, professionals and wider sources: national cross sectional survey. *BMJ Public Health*, 2(1). doi: [10.1136/bmjph-2023-000868](https://doi.org/10.1136/bmjph-2023-000868)

Bjorklund, D. F. (2005). *Children's thinking: Cognitive development and individual differences*. Belmont, CA: Wadsworth Thompson Learning.

Cameron, A. (2004). Kurtosis. In M. S. Lewis-Beck, A. Bryman, T. F. Liao (Eds.), *The SAGE encyclopedia of social science research methods*. Thousand Oaks: John SAGE Publications.

Chaurand, N., & Brauer, M. (2008). What determines social control? People's reactions to counternormative behaviors in urban environments. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(6), 1689–1715. DOI:[10.1111/j.1559-1816.2008.00365.x](https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2008.00365.x)

Cinquegrana, V., Baldry, A. C., & Pagliaro, S. (2017). Intimate partner violence and bystanders' helping behaviour: An experimental study. *Journal of aggression, conflict and peace research*, 10(1), 24-35. <https://doi.org/10.1108/JACPR-08-2016-0243>

Cismaru, M., Jensen, G., & Lavack, A. M. (2010). If the noise coming from next door were loud music, you'd do something about it: Using mass media campaigns encouraging bystander intervention to stop partner violence. *Journal of Advertising*, 39(4), 69–82. <https://doi.org/10.2753/JOA0091-3367390405>

Darley, J. M., & Latane, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8(4, Pt.1), 377–383. <https://doi.org/10.1037/h0025589>

Davies R. L, Rice K, Rock A. J. 2023. A systematic review of informal supporters of intimate partner violence survivors: the intimate partner violence model of informal supporter readiness. *PeerJ* 11:e15160 <http://doi.org/10.7717/peerj.15160>

Doorewaard, C. (2014). The dark figure of crime and its impact on the criminal justice system. *Acta Criminologica: African Journal of Criminology & Victimology*, 27(2), 1-13.

Echavarri, R., García-Prado, A., Gutierrez-Navratil, F., & Martinez-de-Morentin, S. (2025). Understanding witness reporting of intimate partner violence. *European Economic Review*, 105208. DOI:[10.1016/j.euroecorev.2025.105208](https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2025.105208)

Elliott, I., Thomas, S. D., & Ogloff, J. R. (2011). Procedural justice in contacts with the police: Testing a relational model of authority in a mixed methods study. *Psychology, public policy, and law*, 17(4), 592. DOI:[10.1037/A0024212](https://doi.org/10.1037/A0024212)

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton.

Ermer, A. E., Roach, A. L., Coleman, M., & Ganong, L. (2021). Deconstructing attitudes about intimate partner violence and bystander intervention: The roles of perpetrator gender and severity of aggression. *Journal of interpersonal violence*, 36(1-2), NP896-NP919 <https://doi.org/10.1177/0886260517737556>

European Institute for Gender Equality. (2020). *Intimate partner violence and witness intervention: What are the deciding factors?*. <https://eige.europa.eu>

Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra. (2021). Fundamental rights survey: Crime, safety and victims in the EU. <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-survey-crime>

Eurostat. (2023). Crime, violence or vandalism in the area. Gauta iš https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mddw03/default/table?lang=en (žiūrėta 2025-06-18).

Evans, J. S. B. (2011). Dual-process theories of reasoning: Contemporary issues and developmental applications. *Developmental review*, 31(2-3), 86-102. DOI:[10.1016/j.dr.2011.07.007](https://doi.org/10.1016/j.dr.2011.07.007)

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicine*, 14(4), 245-258. DOI: [10.1016/s0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(98)00017-8)

Felson, R. B., Ackerman, J. M., & Gallagher, C. A. (2005). Police intervention and the repeat of domestic assault. *Criminology*, 43(3), 563-588. DOI:[10.1111/j.0011-1348.2005.00017.x](https://doi.org/10.1111/j.0011-1348.2005.00017.x)

Galvin, M. A., & Safer-Lichtenstein, A. (2018). Same question, different answers: Theorizing victim and third party decisions to report crime to the police. *Justice Quarterly*, 35(6), 1073-1104. <https://doi.org/10.1080/07418825.2017.1353123>

Ghasemi, A., Zahediasl, S. (2012). Normality tests for statistical analysis: A guide for non-statisticians. *International Journal of Endocrinology and Metabolism*, 10(2), 486–489. DOI: 10.5812/ijem.3505

Goudriaan, H., & Nieuwbeerta, P. (2007). Contextual determinants of juveniles' willingness to report crimes: A vignette experiment. *Journal of experimental criminology*, 3(2), 89-111. <https://doi.org/10.1007/s11292-007-9030-4>

Graham, K., LaChance, A., & Wormwood, J. B. (2023). Bystander intervention in intimate partner violence: An audio vignette study of heterosexual, gay, and lesbian dating partners. *Journal of interpersonal violence*, 38(3-4), 3979-4006.
DOI: [10.1177/08862605221111412](https://doi.org/10.1177/08862605221111412)

Hortensius, R., & De Gelder, B. (2018). From empathy to apathy: The bystander effect revisited. *Current directions in psychological science*, 27(4), 249-256.
<https://doi.org/10.1177/0963721417749653>

Hovey, A., Rye, B. J., George, E., Scott, S., & Chambers, L. (2023). Impact of children's presence on police responses to domestic violence call situations. *Child maltreatment*, 28(3), 476-486. doi: [10.1177/10775595221147315](https://doi.org/10.1177/10775595221147315)

Yuan, Y., Sanchez, C. V., & Punla, C. (2022). Procedural justice, neighbourhood context, and domestic violence reporting intention among subgroups of immigrants. *Policing and Society*, 32(10), 1180-1192. DOI: 10.1080/10439463.2022.2029437

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux

Kim, C., & Ferrareso, R. (2022). Factors Associated With Willingness To Report Intimate Partner Violence (IPV) to Police in South Korea. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(13-14), NP10862-NP10882.

Latané, B., & Darley, J. M. (1970). *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* Appleton-Century-Crofts.

Laurinaitytė I, Assini-Meytin LC, Čunichina K. Examining the Associations between Adverse Childhood Experiences, Health Risk Behaviours, and Psychological Well-Being in a Convenience Sample of Lithuanian University Students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022; 19(6):3253.
<https://doi.org/10.3390/ijerph19063253>

Lietuvos Respublikos Seimas. (1996). *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas* (Nr. I-1234). Teisės aktų registras. <https://e-seimas.lrs.lt/>

Lietuvos Respublikos Seimas. (2011). *Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas* (Nr. XI-1425). Teisės aktų registras. <https://www.e-tar.lt/>

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2024). *Lietuvos gyventojų nuomonė apie smurtą artimoje aplinkoje*. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Lietuvos statistikos departamentas <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=cde94fc3-5b59-4598-99a9-5045e1bad69e#/>

Linning, S. J., & Barnes, J. C. (2022). Third-party crime reporting: examining the effects of perceived social cohesion and confidence in police effectiveness. *Journal of crime and justice*, 45(1), 39-54. DOI:[10.1080/0735648X.2020.1856706](https://doi.org/10.1080/0735648X.2020.1856706)

Liu, Y. K., Bradford, B., & Ristea, A. (2026). Responsibility in context: A cross-cultural study of the bystander effect in domestic and intimate partner violence. *Journal of Family Violence*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10896-026-01088-z>

Matza, D., & Sykes, G. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American sociological review*, 22(6), 664-670. <https://doi.org/10.2307/2089195>

McMahon, S., & Banyard, V. L. (2012). When can I help? A conceptual framework for the prevention of sexual violence through bystander intervention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 13(1), 3-14. DOI: [10.1177/1524838011426015](https://doi.org/10.1177/1524838011426015)

Messing, J. T., Becerra, D., Ward-Lasher, A., & Androff, D. K. (2015). Latinas' perceptions of law enforcement: Fear of deportation, crime reporting, and trust in the system. *Affilia*, 30(3), 328-340. <https://doi.org/10.1177/0886109915576520>

Morra, S., Gobbo, C., Marini, Z., & Sheese, R. (2008). Cognitive development; Neo-piagetian perspectives. New York NY: Lawrence Erlbaum. DOI:[10.13140/2.1.4196.6722](https://doi.org/10.13140/2.1.4196.6722)

Nicksa, S. C. (2014). Bystander's willingness to report theft, physical assault, and sexual assault: The impact of gender, anonymity, and relationship with the offender. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(2), 217-236. DOI: [10.1177/0886260513505146](https://doi.org/10.1177/0886260513505146)

Pozzoli, T., Ang, R. P., & Gini, G. (2012). Bystanders' reactions to bullying: A cross-cultural analysis of personal correlates among Italian and Singaporean students. *Social Development*, 21(4), 686-703. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2011.00651.x>

Pugh, Brandie, Holly Ningard, Thomas Vander Ven, and Leah Butler (2016). "Victim ambiguity: Bystander intervention and sexual assault in the college drinking scene." *Deviant Behavior*, 37(4), 401-418. <https://doi.org/10.1080/01639625.2015.1026777>

Sakalauskas, G., Dobrynina, M., Justickaja, S., Kalpokas, V., Mališauskaitė-Simanaitienė, S., Nikartas, S., & Pocienė, A. (2011). Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Eugrimas, 328p.

Shahbazov, I., Balayeva, A., Afandiyev, Z., & Karimov, N. (2024). Comparing witness behavior between violent, property and white-collar crimes: some covariates of reporting decision. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 5(1), 28-45. <https://doi.org/10.1177/2631309X231196495>

Steinberg, L. (2010). A dual systems model of adolescent risk-taking. *Developmental Psychobiology: The Journal of the International Society for Developmental Psychobiology*, 52(3), 216-224. DOI: [10.1002/dev.20445](https://doi.org/10.1002/dev.20445)

Stolle, C. M, & Huang, Y. (2024). The Mere Reminder of Others: A Cognitive Modelling Approach to the Implicit Bystander Effect. *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 46. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/6p71c47t>

Taylor, E., Banyard, V., Grych, J., & Hamby, S. (2019). Not all behind closed doors: Examining bystander involvement in intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(18), 3915-3935. DOI: [10.1177/0886260516673629](https://doi.org/10.1177/0886260516673629)

Tyler, T. R. (2006). Why people obey the law. Princeton University press.

Tversky, A., Kahneman, D., & Slovic, P. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases, 1124-1131. <https://www.jstor.org/stable/1738360>

Valickas, G., Justickis, V., Vanagaitė, K., & Čunichina, K. (2013). Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis: monografija/Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

van Baak, C., Eichelsheim, V., Weenink, D., & Lindegaard, M. R. (2024). Why do bystanders report intimate partner violence? Insights into real-life reasoning from those who actually intervened. *Journal of interpersonal violence*, 39(13-14), 3207-3238. DOI: [10.1177/08862605241227156](https://doi.org/10.1177/08862605241227156)

Warr, M. (1989). What is the perceived seriousness of crimes?. *Criminology*, 27(4), 795-822. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1989.tb01055.x>

Wee, S., Todd, M. J., Oshiro, M., Greene, E., & Frye, V. (2016). Modifiers of Neighbors' Bystander Intervention in Intimate Partner Violence: A Concept Mapping Study. *Violence and gender*, 3(1), 55–63. <https://doi.org/10.1089/vio.2015.0012>

Weiss, K. G. (2021). Crime witness accounts. *Theoretical Criminology*, 25(4), 663-681. <https://doi.org/10.1177/1362480620918326>

West, M. P., Huff, J., & Saldana, B. (2023). Crime severity, relational distance, and bystander reporting. *Journal of criminal justice*, 87, 102074. DOI: 10.1016/j.jcrimjus.2023.102074

Wolf, J. P., Baiocchi, A., & Argüello, T. (2018). Child maltreatment reporting in the general population: Examining the roles of community, collective efficacy, and adverse childhood experiences. *Child Abuse & Neglect*, 82, 201-209.
DOI: [10.1016/j.chiabu.2018.06.003](https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.06.003)

Wright, E. M., & Benson, M. L. (2011). Clarifying the effects of neighborhood context on violence “behind closed doors”. *Justice Quarterly*, 28(5), 775-798.
<https://doi.org/10.1080/07418825.2010.533687>

PRIEDAI

1 priedas. DIRBTINIO INTELEKTO (DI) NAUDOJIMO DEKLARACIJA

Studentės vardas ir pavardė: Ieva Pocyte

Baigiamojo darbo tema: Jaunų suaugusiųjų sprendimas pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje: situacinių veiksnių, nepalankių vaikystės patirčių ir pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis vaidmuo

Vadovaudamasi „Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairėmis“, patvirtinu, kad rengdama šį baigiamąjį darbą:

1. **Prisiimu atsakomybę** už viso darbe pateikto turinio kūrimą ir jo originalumą. Patvirtinu, kad generatyvinio DI įrankiai buvo naudojami tik kaip pagalbinė priemonė, o ne kaip darbo bendraautoris ar autorius.
2. **Atlikau turinio patikrą (validaciją).** Visa DI pateikta informacija buvo patikrinta pirminiuose šaltiniuose.
3. **Užtikrinau duomenų saugą.** Į DI sistemas nekėliau konfidencialių tyrimo duomenų, asmens duomenų ar nepublikuotos medžiagos.

Darbe dirbtinis intelektas panaudotas:

Naudojimo sritis	Panaudotas / nenaudotas	Panaudoti DI įrankiai (pvz., ChatGPT 5.3)	Kita svarbi informacija
Literatūros paieškai	✓ Panaudotas	ChatGPT 5.3 Consensus AI	✓ Patvirtinu, kad susipažinau su pirminiais į darbą įtrauktais literatūros šaltiniais
Tyrimo stimulinės medžiagos kūrimui	✓ Panaudotas	ChatGPT 5.3	Dirbtinis intelektas naudotas pirminių teiginių formulavimui, kurie

			po to buvo peržiūrėti ir keičiami
Santraukos vertimui į anglų kalbą	✓ Nenaudotas		
Gramatinių klaidų paieškai	✓ Panaudotas	ChatGPT 5.3	

2 priedas. Vinječių pavyzdžiai

Vinjetė 1: žemas informuotumas, be vaikų

Vėlus vakaras. Daugiabutyje ramu, aplink tvyro tyla.

Iš kaimyninio buto pradžioje pasigirsta duslūs, sunkiai atpažįstami garsai. Po kelių sekundžių jie tampa netolygesni – girdisi baldų stumdymas. Pasigirsta stipresnis trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų. Trumpam nuskamba neaiškus sušukimas be žodžių.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl tyla.

Atrodo, kad daugiau niekas name į šiuos garsus nereaguoja.

Vinjetė 2: aukštas informuotumas, be vaikų

Vėlus vakaras. Daugiabutyje tylu.

Anksčiau esate matę policijos pareigūnų prie kaimynų buto ir žinote, kad šiame bute tarp partnerių yra buvę rimtų, pasikartojančių konfliktų ir įtemptų situacijų.

Iš kaimyninio buto pradžioje girdisi duslūs garsai, lyg kažkas būtų judinama. Po kelių sekundžių garsai tampa staigesni: pasigirsta netolygus baldų stumdymas, stiprus trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų.

Po to pasigirsta grubus vyro balsas. Žodžiai ne visiškai aiškūs, tačiau tonas pakeltas, piktas, spaudžiantis. Balsas nutrūksta, po jo – dar vienas garsus trinkelėjimas.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl stoja tyla.

Atrodo, kad daugiau niekas name nereaguoja į tai, kas ką tik įvyko.

Vinjetė 3: aukštas informuotumas, su mažamečiais vaikais

Vėlus vakaras. Daugiabutyje tylu.

Anksčiau esate matę policijos pareigūnų prie kaimynų buto ir žinote, kad šiame bute tarp partnerių yra buvę rimtų, pasikartojančių konfliktų ir įtemptų situacijų.

Iš kaimyninio buto pradžioje girdisi duslūs garsai, lyg kažkas būtų judinama. Po kelių sekundžių garsai tampa staigesni: pasigirsta netolygus baldų stumdymas, stiprus trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų.

Po to pasigirsta grubus vyro balsas. Žodžiai ne visiškai aiškūs, tačiau tonas pakeltas, piktas, spaudžiantis. Balsas nutrūksta, po jo – dar vienas garsus trinkelėjimas.

Tarp šių garsų trumpam pasigirsta vaiko balsas – verksmas ar išsigandęs sušukimas. Yra žinoma, kad šiame bute gyvena du mažamečiai, 5 ir 7 metų vaikai.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl stoja tylą.

Atrodo, kad daugiau niekas name nereaguoja į tai, kas ką tik įvyko.

Vinjetė 4: žemas informuotumas, su mažamečiais vaikais

Vėlus vakaras. Daugiabutyje ramu, aplink tvyro tylą.

Iš kaimyninio buto pradžioje pasigirsta duslūs, sunkiai atpažįstami garsai. Po kelių sekundžių jie tampa netolygesni – girdisi baldų stumdymas. Pasigirsta stipresnis trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų. Trumpam nuskamba neaiškus sušukimas be žodžių.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl tylą.

Atrodo, kad daugiau niekas name į šiuos garsus nereaguoja.

Tarp šių garsų trumpam pasigirsta vaiko balsas. Yra žinoma, kad šiame bute gyvena du mažamečiai, 5 ir 7 metų vaikai.

Atrodo, kad daugiau niekas name nereaguoja į tai, kas ką tik įvyko.

3 priedas. Pilotinio tyrimo vertinimo anketa

Pilotinis tyrimas

Garsinio stimulo vertinimas

Toliau pateikiamas trumpas 20 sekundžių garso įrašas.

Rekomenduojama garso įrašo klausytis ramioje aplinkoje arba su ausinėmis. Atidžiai klausykitės įrašo ir įvertinkite pagal duotus klausimus

1. Kaip interpretuojate girdėtą situaciją? Kas, Jūsų manymu, vyksta šiame garso įrašė?
(atviras klausimas)
2. Įvertinkite situacijos konfliktiškumo laipsnį
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nėra konflikto, 7 – labai stiprus konfliktas
3. Įvertinkite situacijos rimtumo laipsnį
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerimta, 7 – labai rimta
4. Kiek grėsminga Jums pasirodė ši situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai negrėsminga, 7 – labai grėsminga
5. Kiek aiški buvo situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai neaiški, 7 – labai aiški
6. Kiek tikroviška pasirodė ši situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerealistiška, 7 – labai realistiška

Situacijos aprašymų vertinimas

Įdėmiai perskaitykite 4 situacijų aprašymus. Po kiekvienos atsakykite į klausimus.

1 situacija (2 vinjetė)

Vėlus vakaras. Daugiabutyje tylu.

Anksčiau esate matę policijos pareigūnų prie kaimynų buto ir žinote, kad šiame bute tarp partnerių yra buvę rimtų, pasikartojančių konfliktų ir įtemptų situacijų.

Iš kaimyninio buto pradžioje girdisi duslūs garsai, lyg kažkas būtų judinama. Po kelių sekundžių garsai tampa staigesni: pasigirsta netolygus baldų stumdymas, stiprus trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų.

Po to pasigirsta grubus vyro balsas. Žodžiai ne visiškai aiškūs, tačiau tonas pakeltas, piktas, spaudžiantis. Balsas nutrūksta, po jo – dar vienas garsus trinkelėjimas.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl stoja tyla.

Atrodo, kad daugiau niekas name nereaguoja į tai, kas ką tik įvyko.

1. Įvertinkite situacijos rimtumo laipsnį
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerimta, 7 – labai rimta
2. Kiek aiški buvo situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai neaiški, 7 – labai aiški
3. Kiek tikroviška pasirodė ši situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerealistiška, 7 – labai realistiška
4. Ar situacijoje buvo paminėta ankstesnių konfliktų tarp partnerių?
 - Taip
 - Ne
 - Neprisimenu
5. Ar situacijoje yra vaikų?
 - Taip
 - Ne
 - Neprisimenu
6. Kiek vaikų buvo paminėta situacijoje?
 - Nebuvo paminėta
 - Vienas vaikas
 - Keli vaikai
 - Neprisimenu

2 situacija (3 vinjetė)

Vėlus vakaras. Daugiabutyje tylu.

Anksčiau esate matę policijos pareigūnų prie kaimynų buto ir žinote, kad šiame bute tarp partnerių yra buvę rimtų, pasikartojančių konfliktų ir įtemptų situacijų.

Iš kaimyninio buto pradžioje girdisi duslūs garsai, lyg kažkas būtų judinama. Po kelių sekundžių garsai tampa staigesni: pasigirsta netolygus baldų stumdymas, stiprus trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų.

Po to pasigirsta grubus vyro balsas. Žodžiai ne visiškai aiškūs, tačiau tonas pakeltas, piktas, spaudžiantis. Balsas nutrūksta, po jo – dar vienas garsus trinkelėjimas.

Tarp šių garsų trumpam pasigirsta vaiko balsas – verksmas ar išsigandęs sušukimas. Yra žinoma, kad šiame bute gyvena du mažamečiai, 5 ir 7 metų vaikai.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl stoja tylą.

Atrodo, kad daugiau niekas name nereaguoja į tai, kas ką tik įvyko.

1. Įvertinkite situacijos rimtumo laipsnį
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerimta, 7 – labai rimta
2. Kiek aiški buvo situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai neaiški, 7 – labai aiški
3. Kiek tikroviška pasirodė ši situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerealistiška, 7 – labai realistiška
4. Ar situacijoje buvo paminėta ankstesnių konfliktų tarp partnerių?
 - Taip
 - Ne
 - Neprisimenu
5. Ar situacijoje yra vaikų?
 - Taip
 - Ne
 - Neprisimenu
6. Kiek vaikų buvo paminėta situacijoje?
 - Nebuvo paminėta
 - Vienas vaikas
 - Keli vaikai
 - Neprisimenu

3 situacija (1 vinjetė)

Vėlus vakaras. Daugiabutyje ramu, aplink tvyro tyla.

Iš kaimyninio buto pradžioje pasigirsta duslūs, sunkiai atpažįstami garsai. Po kelių sekundžių jie tampa netolygesni – girdisi baldų stumdymas. Pasigirsta trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų. Trumpam nuskamba neaiškus sušukimas be žodžių.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl tyla.

Atrodo, kad daugiau niekas name į šiuos garsus nereaguoja.

1. Įvertinkite situacijos rimtumo laipsnį
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerimta, 7 – labai rimta
2. Kiek aiški buvo situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai neaiški, 7 – labai aiški
3. Kiek tikroviška pasirodė ši situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerealistiška, 7 – labai realistiška

4. Ar situacijoje buvo paminėta ankstesnių konfliktų tarp partnerių?
 - Taip
 - Ne
 - Neprisimenu
5. Ar situacijoje yra vaikų?
 - Taip
 - Ne
 - Neprisimenu
6. Kiek vaikų buvo paminėta situacijoje?
 - Nebuvo paminėta
 - Vienas vaikas
 - Keli vaikai
 - Neprisimenu

4 situacija (4 vinjetė)

Vėlus vakaras. Daugiabutyje ramu, aplink tvyro tylą.

Iš kaimyninio buto pradžioje pasigirsta duslūs, sunkiai atpažįstami garsai. Po kelių sekundžių jie tampa netolygesni – girdisi baldų stumdymas. Pasigirsta stipresnis trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų. Trumpam nuskamba neaiškus sušukimas be žodžių.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl tylą.

Atrodo, kad daugiau niekas name į šiuos garsus nereaguoja.

Tarp šių garsų trumpam pasigirsta vaiko balsas. Yra žinoma, kad šiame bute gyvena du mažamečiai, 5 ir 7 metų vaikai.

1. Įvertinkite situacijos rimtumo laipsnį
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerimta, 7 – labai rimta
2. Kiek aiški buvo situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai neaiški, 7 – labai aiški
3. Kiek tikroviška pasirodė ši situacija?
 - Įvertinkite nuo 1 iki 7, 1 - visiškai nerealistiška, 7 – labai realistiška
4. Ar situacijoje buvo paminėta ankstesnių konfliktų tarp partnerių?
 - Taip
 - Ne
 - Neprisimenu

5. Ar situacijoje yra vaikų?

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Neprisimenu

6. Kiek vaikų buvo paminėta situacijoje?

- ☐ Nebuvo paminėta
- ☐ Vienas vaikas
- ☐ Keli vaikai
- ☐ Neprisimenu

Perskaitykite visus 4 situacijų aprašymus dar kartą. Surikiuokite juos pagal sudėtingumą – nuo mažiausiai sudėtingos iki labiausiai sudėtingos. Kiekvienai situacijai priskirkite skaičių, nuo 1 iki 4, kada 1 – mažiausiai sudėtinga situacija, ir 4 – labiausiai sudėtinga situacija.

Mažiausiai sudėtinga situacija, mažiau sudėtinga situacija, labiau sudėtinga situacija, labiausiai sudėtinga situacija.

- ☐ Situacija 1
- ☐ Situacija 2
- ☐ Situacija 3
- ☐ Situacija 4

Ar turite komentarų ar pasiūlymų apie garso įrašą ar situacijų aprašymus? (pavyzdžiui, jei kas nors buvo neaišku, sunkiai suprantama arba turite kitų pastebėjimų)

4 priedas. Pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis teiginių faktorių svoriai

	Faktoriai	
	1 faktorius	2 faktorius
Skalės teiginiai		
1 teiginys		0,924
2 teiginys		0,918
3 teiginys	0,923	
4 teiginys	0,919	
5 teiginys	0,896	
6 teiginys	0,814	0,113
7 teiginys	-0,727	
8 teiginys	0,414	0,289
9 teiginys	0,301	0,283

Pastaba. Tiriančioji faktorių analizė atlikta su Direct Oblimin sukiniu, faktorinės apkrovos <.1 yra išimtos.

5 priedas. Duomenų sklaidos atitiktis normaliajam skirstiniui

Kintamieji	N	Asimetrijos koef.	Eksceso koef.
Suvokiamas situacijos rimtumas	251	-0,763	-0,172
Suvokiamas situacijos rimtumas vaikų buvimo 1 sąlygoje	251	-0,886	-0,034
Suvokiamas situacijos rimtumas vaikų buvimo 2 sąlygoje	251	-0,597	-0,299
Suvokiamas situacijos rimtumas informuotumo 1 sąlygoje	251	-0,328	-0,707
Suvokiamas situacijos rimtumas informuotumo 2 sąlygoje	251	-1,364	2,345
Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms	251	-0,331	-1,032
Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms vaikų buvimo 1 sąlygoje	251	-0,419	-0,862
Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms vaikų buvimo 2 sąlygoje	251	-0,221	-1,201
Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms informuotumo 1 sąlygoje	251	0,165	-0,893
Sprendimas pranešti teisėsaugos institucijoms informuotumo 2 sąlygoje	251	-0,921	-0,011

Pastaba. 1 sąlyga – eksperimentinės sąlygos nebuvimas: vaikų nebuvimas arba informuotumo nebuvimas; 2 sąlyga – eksperimentinės sąlygos buvimas: vaikų buvimas arba informuotumo buvimas.

6 priedas. Pagrindinio tyrimo kreipimosi tekstas

Kreipimosi tekstas:

Ar kada girdėjote triukšmą ar gindą už sienos ir nebuvote tikri, kaip reaguoti?

Esu Vilniaus universiteto Teisės psichologijos magistro II kurso studentė Ieva Pocytė ir atlieku baigiamąjį tyrimą apie tai, kaip žmonės vertina kasdienes konflikto ir priima sprendimus dėl reagavimo.

Kviečiu 18–29 metų jaunos suaugusius dalyvauti!

Anketa yra anoniminė, o surinkti duomenys bus apibendrinti tik moksliniais tikslais. Anketos pildymas užtruks 15–20 min.

Pildydami anketą būsite nukreipti į vieną iš kelių versijų – prašome palikti naršyklės langą atidarytą, kad galėtumėte užbaigti.

Būčiau labai dėkinga už Jūsų laiką!

Nuoroda: _

7 priedas. Tyrimo anketa

1 lapas:

Anketos pavadinimas: Anketa apie kasdienių situacijų vertinimą ir sprendimų priėmimą

Sveiki, Aš esu Vilniaus universiteto Teisės psichologijos magistro II kurso studentė Ieva Pocyte. Šiuo metu rašau baigiamąjį darbą, kurio tikslas yra išsiaiškinti kaip žmonės vertina kasdienėse situacijose girdimus konfliktus ir kaip, atsižvelgiant į asmenines patirtis bei požiūrius, priima sprendimus dėl galimo reagavimo.

Šiame tyrime kviečiu dalyvauti **18 - 29 m. jaunos suaugusius**. Anketos pildymas truks apie 15 - 20 minučių.

Tyrimo metu Jums bus pateikta trumpa situacija ir keli klausimai apie Jūsų vertinimus bei galimus veiksmus.

Visi Jūsų atsakymai bus anoniminiai – surinkti duomenys tyrime bus aprašomi tik apibendrinti moksliniais tikslais. Dalyvavimas šiame tyrime yra savanoriškas, Jūs galite bet kuriuo metu nutraukti anketos pildymą, nenurodydami priežasties.

Jei turite su tyrimu susijusių klausimų, su manimi galite susisiekti el. paštu: [išimta]

Dėkoju už Jūsų skiriamą laiką!

1. Ar sutinkate dalyvauti tyrime? ***(privalomas)**

Pastaba. Jūs šiuo metu pildote vieną iš atsitiktinai parinktų tyrimo anketų. Išėjus iš šio puslapio ir pakartotinai atvėrus nuorodą, Jūs galite būti nukreipti į kitą anketos versiją.

Todėl, **sutikus dalyvauti tyrime**, prašome anketą **pildyti iki pabaigos neuždarant naršyklės lango.**

- Taip
- Ne

2 lapas:

I DALIS:

Toliau prašysime nurodyti šiek tiek informacijos apie save

2. Kiek Jums yra metų? ***(privalomas)**

Įrašykite skaičių didesnį nei 17

3. Kokia yra Jūsų lytis? ***(privalomas)**

- Moteris
- Vyras
- Kita

4. Koks yra Jūsų išsilavinimas? ***(privalomas)**

- Pradinis
- Pagrindinis
- Profesinis
- Aukštasis

5. Kuo šiuo metu užsiimate? ***(privalomas)**

- Studijuoju
- Dirbu
- Studijuoju ir dirbu
- Nedirbu ir nesimokau
- Kita

6. Ar Jūs šiuo metu turite vaikų? ***(privalomas)**

- Taip
- Ne

3 lapas:

II DALIS: Užduotis

Šioje dalyje Jums reikės įdėmiai perskaityti tekstą. **Atsakydami į klausimus galite bet kada grįžti ir dar kartą perskaityti situacijos aprašymą.**

7. Situacijos aprašymas. Įdėmiai perskaitykite ***(privalomas)** (pateikiama viena iš 4 vinječių)

Vėlus vakaras. Daugiabutyje tylu.

Anksčiau esate matę policijos pareigūnų prie kaimynų buto ir žinote, kad šiame bute tarp partnerių yra buvę rimtų, pasikartojančių konfliktų ir įtemptų situacijų.

Iš kaimyninio buto pradžioje girdisi duslūs garsai, lyg kažkas būtų judinama. Po kelių sekundžių garsai tampa staigesni: pasigirsta netolygus baldų stumdymas, stiprus trinkelėjimas, tarsi kažkas būtų nukritę ant grindų.

Po to pasigirsta grubus balsas. Žodžiai ne visiškai aiškūs, tačiau tonas pakeltas, piktas, griežtas. Balsas nutrūksta, po jo – dar vienas garsus trinkelėjimas.

Tarp šių garsų trumpam pasigirsta vaiko balsas – verksmas ar išsigandęs sušukimas. Yra žinoma, kad šiame bute gyvena du mažamečiai, 5 ir 7 metų vaikai.

Garsai staiga nutrūksta. Vėl stoja tylą.

Atrodo, kad daugiau niekas name nereaguoja į tai, kas ką tik įvyko.

Pažymėkite „Perskaičiau“, kai baigėte skaityti situaciją.

- Perskaičiau
- Neperskaičiau

8. Ar situacijoje buvo paminėta ankstesnių konfliktų tarp partnerių? *(privalomas)

- Taip
- Ne
- Neprisimenu

9. Ar situacijoje yra vaikų? *(privalomas)

- Taip
- Ne
- Neprisimenu

10. Kiek vaikų buvo paminėta situacijoje? *(privalomas)

- Nebuvo paminėta

- Vienas vaikas
- Keli vaikai
- Neprisimenu

11. Prieš pereidami prie kitų klausimų, galite perskaityti situacijos aprašymą dar kartą

4 lapas:

III DALIS: Pateiktos situacijos vertinimas

Šioje dalyje pateikti keli teiginiai. Prašome įvertinti **anksčiau skaitytą situaciją**.

Pažymėkite, kaip vertintumėte perskaitytą situaciją ir kaip reaguotumėte būdami tokioje situacijoje.

Teisingų ar neteisingų atsakymų nėra. Prašome pasirinkti atsakymus, kurie **labiausiai atitinka Jūsų asmeninį vertinimą ir tikėtiną reakciją, elgesį.**

12. Mano manymu... *(privalomas)

Kiekvieną teiginį įvertinkite nuo 1 - visiškai nesutinku iki 7 - visiškai sutinku.

Visiškai nesutinku, Didžiąja dalimi nesutinku, Iš dalies nesutinku, Nei sutinku nei nesutinku, Iš dalies sutinku, Didžiąja dalimi nesutinku,

Visiškai sutinku

- Situacija atrodo rimta
- Šioje situacijoje bent vienam asmeniui galėjo būti padaryta žala
- Situacija kelia grėsmę bent vieno asmens saugumui
- Ši situacija nėra pavojinga
- Šioje situacijoje būtų tikslinga imtis veiksmų
- Situacija reikalauja teisėsaugos įsikišimo
- Šioje situacijoje reiktų apie įvykį pranešti atsakingoms institucijoms
- Tai nėra situacija, į kurią turėtų kištis pašaliniai asmenys
- Net jei situacija rimta, geriau palikti ją spręsti patiems dalyviams
- Tai gali būti įprastas buitinis konfliktas
- Informacijos apie situaciją nepakanka
- Policija tikriausiai nelaikytų šios situacijos rimta
- Tikėtina, kad kažkas kitas apie tai jau praneš
- Jei asmuo liko situacijoje, vadinasi, ji nėra labai pavojinga
- Dažnai įsikišimas tokiose situacijose neduoda aiškaus rezultato

13. Jei atsidurčiau tokioje situacijoje, tikėtina, kad aš... *(privalomas)

Kiekvieną teiginį įvertinkite nuo 1 - visiškai netikėtina iki 7 - visiškai tikėtina.

Visiškai netikėtina, Didžiąja dalimi netikėtina, Iš dalies netikėtina, Nei netikėtina, nei tikėtina, Iš dalies tikėtina, Didžiąja dalimi tikėtina,

Visiškai tikėtina

- Bandyčiau nueiti ir patikrinti situaciją
- Bandyčiau tiesiogiai įsikišti
- Kreipčiausi į kitus kaimynus
- Kreipčiausi į kitus šeimos narius, draugus,
- Jausčiausi asmeniškai atsakinga (-s) reaguoti į situaciją
- Praneščiau policijai arba kitai atsakingai institucijai
- Anonimiškai praneščiau apie situaciją
- Privačiai kaimynams pasiūlyčiau pagalbą
- Bandyčiau surinkti kuo daugiau informacijos, kad apsispręščiau kaip elgtis
- Jausčiau baimę, įtampą
- Nežinočiau ką daryti
- Laukčiau kol kas nors kitas sureaguos
- Nesiimčiau jokių veiksmų

5 lapas

IV DALIS: Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis

Žemiau pateikti teiginiai apie Jūsų požiūrį įstatymus, policijos pareigūnus ir pasitikėjimą jais.

Teisingų ar klaidingų atsakymų nėra. Prašome pasirinkti atsakymus, kurie geriausiai atspindi Jūsų asmeninę nuomonę.

14. Kiekvieną teiginį įvertinkite nuo 1- visiškai nesutinku iki 7 - visiškai sutinku.

*(privalomas)

(pateikiami 9 teiginiai)

6 lapas:

V DALIS: Nepalankios vaikystės patirtys

Prieš tęsdami norėtume informuoti, kad šioje anketos dalyje bus pateikiami klausimai apie Jūsų vaikystės patirtis, įskaitant galimai jautrias ar nemalonas situacijas. **Galite bet kuriuo metu nutraukti anketos pildymą.**

Prisiminkite savo vaikystę ir atsakykite į toliau pateiktus klausimus. Galvokite apie įvykius, kurie atsitiko **per pirmuosius 18 gyvenimo metų** (imtinai). Klausimuose vartojamas žodis „Jūs“ turint mintyje būtent Jūsų paties / pačios patirtį (vienaskaita), todėl kviečiame atsakyti į klausimus galvojant būtent apie save ir neatsižvelgiant į kitų šeimos narių patirtis.

[15 – 23 klausimai – apie nepalankias vaikystės patirtis]

24. Ar Jums yra tekę susidurti su šiomis situacijomis? *(privalomas)

Pažymėkite Jums tinkantį atsakymą.

Šiuose klausimuose **smurtas suprantamas plačiai** – tai gali būti **fizinis, psichologinis, seksualinis ar kitoks smurtinis elgesys** tarp žmonių.

Taip Ne

- Būti smurto stebėtoju
- Pranešti apie galimą smurto atvejį

7 lapas:

25. Saugios vietos pratimas (nepažymėtas kaip privalomas)

Atlikus užduotis galėsite kilti nemalonių patirčių, todėl kviečiame išbandyti trumpą saugios vietos pratimą, kuris galėtų padėti atsipalaiduoti. Vaizdo įrašas trunka apie 9 minutes, tačiau gali pakakti peržiūrėti pirmąją jo dalį (apie 5 minutes).

Pratimo atlikimas **yra savanoriškas**, todėl nepriklausomai nuo to, ar nuspręsite jį atlikti, galite pereiti prie kitos tyrimo dalies.

Šioje anketoje naudojamas viešai prieinamas vaizdo įrašas iš *Žmogaus instituto* „YouTube“ kanalo. Vaizdo įrašą pristatomą medžiagą pateikia dr. Julius Neverauskas.

[Vaizdo įrašas: <https://youtu.be/sn3gkzpGpeI>]

- Atlikau

8 lapas

Ačiū, kad dalyvavote tyrime! Nepamirškite žemiau paspausti „Pateikti“. (*Pastaba. Visa informacija yra viename lape*)

Šiame tyrime buvo siekiama geriau suprasti, kaip žmonės vertina kasdienėse situacijose iškilusius konfliktus ir kaip priima sprendimus dėl galimo reagavimo, įskaitant situacijas, kurios gali būti susijusios su smurtu artimoje aplinkoje.

Jeigu pildant anketą pajautėte nemalonių jausmų, galite kreiptis žemiau pateiktais emocinės paramos kontaktais:

- Jaunimo linija. Teikia emocinę paramą visą parą telefonu 0 800 28888 arba 13-1val. internetu. Daugiau informacijos: <https://jaunimolinija.lt>
- Pagalbos moterims linija. Teikia emocinę paramą moterims visą parą telefonu 0 800 66366 bei el. laiškais ir internetu. Daugiau informacijos: <https://pagalbosmoterimslinija.lt>
- „Nelik vienas" Teikia emocinę paramą vyrams 17-22val. telefonu +370 604 11119 bei el. laiškais, internetu darbo dienomis 18-21val. Daugiau informacijos: <https://nelikvienas.lt>

Daugiau emocinės paramos, psichologinės pagalbos kontaktų bei svarbią informaciją apie pagalbą sau galite rasti puslapyje „Tu esi" <https://tuesi.lt/pagalbos-teikejai/>